

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS KATEDRA

INGA KAROŠAITĖ

Edukologijos studijų programos (specializacijos: pedagoginė
psichologija, švietimo vadyba) EMMn – 1 – 4 grupės studentas

GEBĖJIMO ATLEISTI UGDYMAS

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas

prof.habil.dr.D.Beresnevičienė

Šis darbas yra originalus ir nebuvo teikiamas kuriam nors laipsniui ar kvalifikacijai įgyti

.....
(parašas)

Šiauliai, 2006

Summary
Inga Karošaitė
Development of Ability to Forgive

Ability to forgive can change depending on various factors, some of which might be constant like gender and some situational. It can change during different periods of human life. The aim of this study was to investigate different aspects of ability's to forgive development in groups of healthy participants and oncological patients.

There were 310 participants in this study: 145 males and 165 females, whose age varied from 18 to 70 years. Participants were divided in two groups: healthy participants and oncological patients. A group of healthy participants consisted of 209 people, oncological patients – 101 participant. Their ability to forgive, empathy, awareness of grievances and acceptance of God's forgiveness were investigated.

After data analysis the following hypotheses were confirmed: items of forgiveness scale in healthy participants were scored higher than in oncological patients; items of empathy scale in healthy participants were scored higher than in oncological patients; healthy females' item "degree of awareness of grievances to self" was scored higher than scores of males.

Other significant differences comparing ability to forgive, empathy, awareness of grievances and acceptance of God's forgiveness were found in groups of healthy participants, oncological patients, male and female. Significant correlations between age and ability to forgive, empathy, awareness of grievances and acceptance of God's forgiveness were found in groups according to health status (healthy or unhealthy); gender, place of residence (city, town, village). Correlations between ability to forgive, empathy, awareness of grievances and acceptance of God's forgiveness and place of residence as well as health-illness degree were investigated.

TURINYS

IVADAS	3
I.TEORINIAI ATLEIDIMO PSICHOLOGIJOS ASPEKTAI	6
1.GEBĖJIMO ATLEISTI UGDYMAS.....	6
1.1. Atleidimo proceso samprata, etapai.....	6
1.2. Gebėjimo atleisti ugdymo modeliai.....	9
2.GEBĖJIMAS ATLEISTI KAIP SVEIKATOS IR ONKOLOGINIŲ LIGŲ PREVENCIJOS PSICHOLOGINĖ PRIEMONĖ.....	11
3. GEBĖJIMO ATLEISTI UGDYMAS, KAIP MORALINIO UGDYMO SUDEDAMOJI DALIS.....	17
3.1. Gebėjimo atleisti ugdymas religijoje.....	20
3.2. Gebėjimo atleisti ugdymas šeimoje.....	21
3.3. Gebėjimo atleisti ugdymas mokykloje.....	25
II. TYRIMO ORGANIZAVIMAS IR METODAI	27
III TYRIMO REZULTATAI	29
IŠVADOS	54
REKOMENDACIJOS	56
LITERATŪRA	58
PRIEDAI	65

IVADAS

Atleidimas – tai moralinio ugdymo dalis, konfliktų sprendimo būdas, sveiktaos prielaida,...Atleidimas pirmiausia atsirado socialiniame drabe, religijoje, etniniuose konfliktuose. Šiandien, atleidimas tapo labai aktualus. Išaugo susidomėjimas juo kaip svarbiu fizinės, psichologinės ir dvasinės sveikatos faktoriumi. Teologai, psichologai, medikai ir terapeutai dar tik pradeda suprasti jo terapinę vertę. Iš kur staiga atsirado toks dėmesys? Galbūt pamažu pradedame atitrūkti nuo magiškosios arba voliuntaristinės valingo atleidimo koncepcijos. Užtuot jame išvelgę tam tikrą magiją arba paprastą valios aktą, po truputį vis aiškiau įsisąmoniname, kad ne visi norintys atleisti iš tiesų atleidžia. Atleidimas vyksta pagal žmogaus raidos dėsnius ir prisitaiko prie asmenybės brendimo. Atleidimas, kuris toli gražu nėra valios aktas, ateina per procesą, įtraukiantį visus asmens gebėjimus, ir nueina iš daugelio etapų susidedantį kelią.

Baimė ar pyktis iš pradžių mus verčia elgtis impulsyviai, bet netrukus pajuntame neišvengiamą atleidimo būtinybę. Nuo atleidimo priklauso ne tik galimybė palaikyti visuomeninius santykius, bet ir susigrąžinti vidinę ramybę. Tačiau atleisti nėra paprasta. Nepakanka to panorėti. Atleidimas yra menas, todėl reikalauja jį metodiškai ir tinkamai pritaikyti. Šio meno paslaptis – suvokti, kad atleidimo negalima supaprastinti iki valios akto arba etinės pareigos, nes jis yra proceso, įtraukiančio visas žmogaus esybės plotmes, rezultatas.

Atleisti – tai išsilaisvinti iš tamsaus pagiežingo nerimo, paverčiant atleidimą džiaugsmo šaltiniu ir psichologinio bei dvasinio augimo įrankiu.

Nuo seno atleidimo klausimai buvo aptarinėjami filosofų ir teologų darbuose, tačiau sichologų jie pradėti nagrinėti gana neseniai. Atleidimą tyrė ir apie jį rašė: R D. Enright ir E. A. Gassin (1992), Jampolsky G.G. (2001), Grendstatd N.M. (1999)., Andrew, Molly (2000),Bale A.E., Li F.P, Brenneis, Michael J. (2002) Carson JW; Keefe FJ; Goli V; Fras AM; Lynch TR; Thorp SR; Buechler JL. (2005); Canzoneri, Nicole; Geva, Nehemia; Vedlitz, Arnold (1999); Coleman, Pricilla K; Byrd, Caroline P. (2003); Denton, Roy T.; Martin, Michael W. (1998); DiBlasio, Frederick A.; Proctor, Judith Harris (1993); Enright, Robert D. (1992); Enright, Robert D. (1994, 1996); Everett L. Worthington (1998); Everett L. Worthington; Michael Scherer (2004); Feank D. Fincham, F. Georgia Paleari & Camillo Regalia (2002); Feances McLernon and Ed Cairns, Miles Hewstone, Ron Smith (2004); Ferch, Shann R.; Ramsey, Marllen I. (2003, 2000); Konstam, Varda; Holmes, Williams; Levine, Bethany (2003);Kurzynski M. J. (1998); Laura Yamhure Thompson; C. R. Snyder; Lesa Hoffman; Scott T. Michael; Heather N. Rasmussen; Laura S. Billings; Laura Heinze; Jason E. Neufeld; Hal S. Shorey; Jessica C. Roberts; Danae E. Roberts (2005); J. Galindo (2002), M. Hansen (2002), A. Macaskiil. J. Maltby, L. Day (2002), M. E. McCullough, F. D. Fincham, J. A. Tsang (2003),

J. Monbourquette (2001); J. S. Ripley, E. L. Worthington (2002), S. B. Simon (1991), Sandford J. N. Boivman (1999), V. Sinton (1993), J. M. Sawyer (2002), N. G. Wads (2002), S. Symington, D. F. Walker, R. Gorsuch (2002), Worthington, Everett L.(1990); D. Beresnevičienė (2004, 2005) ir kt.

Pasak, D.Beresnevičienės, “atleidimas - tai psichologinis procesas, kurio metu vyksta asmenybės psichologinis augimas, žmogus įsisąmonina jausmus. emocijas savo paties ir kito žmogaus atžvilgiu.”(Beresnevičienė, 2004. p.241). Atleidimo procese svarbūs komponentai: atleidimas kitam, atleidimas sau, atleidimo priėmimas, atsiprašymas, padėka.

Psichologinėje literatūroje, tyrinėjančioje atlaidumą, egzistuoja hipotezė, jog pirminė gebėjimo atleisti stadija yra psichologinės gynybos rolė. Buvo atliktas tyrimas, kurio metu buvo analizuojamas ryšys tarp atlaidumo ir gynybinio stiliaus. 304 respondentų analizės metu buvo tiriami atlaidumo matmenys (tikėtinumas, teigiamo (pozityvaus atlaidumo buvimas, negatyvaus atlaidumo nebuvimas nebuvimas) ir gynybinis stilius. Visų respondentų atlaidumo matmenys buvo susiję ženkliai neigiama asociacija su neurotiniu gynybos stiliumi.

Nemažai tyrinėtojų pažymėjo, kad atleidimas yra sėkmingo darbo prielaida. Dėl jo sprendžiami konfliktai darbe, gerėja mikroklimatas. Atleidimas - būtina šeimos terapijos dalis.

Atleidimas garantuoja dvasios ramybę ir puikią sveikatą. Netgi psichosomatinė medicina šiandien pabrėžia, kad apmaudas, kitų smerkimas, priešiškus ir sąžinės graužatis gali sukelti įvairiausių negalavimų. Moksliniais tyrimais įrodyta, kad atleidimas stiprina imuninę sistemą, normalizuoja kraujospūdį, mažina neurotizmą, mažina neigiamą asmenybės reakciją į stresą, skatina intelekto augimą.

Tyrimo objektas: Ligonių ir sveikųjų gebėjimo atleisti lygis.

Tyrimo hipotezės:

1. Sveikųjų atleidimo lygis didesnis.
2. Sveikųjų empatijos lygis didesnis.
3. Sveikųjų moterų nuoskauda sau didesnė nei sveikų vyrų.

Tyrimo tikslas: Nustatyti gebėjimo atleisti ugdymo ypatybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti edukologinę ir psichologinę literatūrą apie gebėjimo atleisti ugdymą.
2. Palyginti gebėjimą atleisti, empatiją, nuoskaudų įsisąmoninimą, Dievo atleidimo priėmimą tarp sveikų ir ligonių bei pagal lytį.
3. Ištirti ryšius tarp gebėjimo atleisti, empatijos, nuoskaudų įsisąmoninimo, Dievo atleidimo priėmimo bei amžiaus grupėse pagal sveikatos būklę (sveiki ir sergantys), lytį, gyvenamą vietą.

4. Ištirti ryšius tarp gebėjimo atleisti, empatijos, nuoskaudų įsisąmoninimo, Dievo atleidimo priėmimo bei gyvenamosios vietos ir sveikatos-ligos laipsnio.
5. Pateikti rekomendacijas gebėjimo aleisti ugdymo, kaip sudėtinio moralinio ugdymo dalį, kaip sveikatos, dorovės dalį.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė; Donald F. Walker ir Richard L.Gorsuch metodika (leidimą naudoti gavo profesorė D. Beresnevičienė); duomenų apdorojimas kompiuteriu (SPSS paketu), aprašomoji statistika.

Tyrimo bazė: Kauno medicinos universiteto onkologijos ligoninė, VšĮ, Vilniaus medicinos universiteto ligoninė, Panevėžio Respublikinės ligoninės onkologijos skyrius, Krekenavos kultūros centro šokių vakarų “Kam per trisdešimt”, Panevėžio kultūros centro “Garasas”, Panevėžio kavinių lankytojai, Panevėžio gimnazijos moksleiviai, Panevėžio kolegijos studentai.

Tyrimo imtis: Tyrime dalyvavo 310 tiriamųjų. Tiriamoji imtis sudaryta iš 145 vyrų ir 165 moterų, kurių amžius buvo nuo 18 iki 70 metų. Tiriamieji buvo suskirstyti i dvi grupes: sveiki ir ligoniai..

Tyrimo organizavimo etapai:

I etape 2004-2005 m. išanalizuota psichologinė ir pedagoginė mokslinė literatūra bei parengta tyrimo anketa;

II etape 2005 baladžio mėnesį atliktas pirmas pilotažinis tyrimas (apklausta 20 ligonių ir 20 sveikų žmonių) bei patikslintos tiriamųjų ligos stadijos ir amžius;

III etape 2005 m. gruodžio – 2006 m. sausio mėnesiais atliktas tyrimas ligoninėse, gimnazijoje, kolegijoje, kultūros centruose ir kavinėse.

IV etape apdoroti rezultatų duomenys, suformuluotos išvados bei parengtos rekomendacijos.

Darbo struktūra: Magistrinį darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, rekomendacijos ir priedai.

I. TEORINIAI ATLEIDIMO PSICHOLOGIJOS ASPEKTAI

1. GEBĖJIMO ATLEISTI UGDYMAS

1.1. Atleidimo proceso samprata, etapai

Atleidimas - permainos procesas, jo galia yra didžiulė, nuostabi. Pakeitę požiūrį į aplinką, žmonės nustoja ieškoti kaltų dėl savo nelaimių, jie pasveiksta ne tik dvasiškai, bet ir fiziškai. Psichologinis atleidimo aiškinimas labai siejasi su R. D. Enright ir E. A. Gassin (1992) vardais, nes būtent jie gana išsamiai nagrinėjo šį procesą. Jie atleidimą traktuoja kaip būtiną moralinio asmenybės vystymosi sudedamąją dalį. Pasak mokslininkų, "atleidimas - tai keršto, įsižeidimo atsisakymas ir įžeidėjo atjauta". North pateikė tokį formalų atleidimo apibrėžimą: atleidimas yra negatyvių jausmų ir sprendimų įžeidėjo atžvilgiu įveikimas ne atsisakant savo teisių į tokius jausmus ar sprendimus, bet stengiantis pažvelgti į įžeidėją su užuojauta, palankumu ir meile, pripažįstant, kad jis ar ji pažeidė įžeistojo teises. Enright ir Robert D. (1992) naudojami Lokatoso filosofijos mokslu kaip gidu sprendžiant skirtingas autorių nuomones apie tarpasmeninį atleidimą. Aprašė tarpasmeninio atleidimo proceso modelį. Tie patys autoriai (Enright ir Robert D.) 1994 metais pasiūlė pažinimo mechanizmą, kuris daro atleidimą įmanomu, bei peržiūri Piaget teoriją, kad idealus abipusiškumas yra pagrindinis pažinimo veiksmas, kuris supratimą ir įvertinimą daro įmanomą atleidimu.

Šešis mokslinius su atleidimu susijusius darbus pristatė Laura Yamhure Thompson; C. R. Snyder; Lesa Hoffman; Scott T. Michael; Heather N. Rasmussen; Laura S. Billings; Laura Heinze; Jason E. Neufeld; Hal S. Shorey; Jessica C. Roberts; Danae E. Roberts (2005), pasak autorių, "atleidimas numato keturis psichologinio gerbūvio komponentus, tai pyktis, nerimas, depresija ir pasitenkinimas, o situacinis atleidimas yra unikalaus psichologinio gerbūvio komponento priežastis".

Taip pat sąryšį tarp pakantumo, atleidimo ir teisingumo tyrė Tara Smith (1997), straipsnyje diskutuojama, kad pakantumas ir atleidimas nėra savarankiškos dorybės, varžantis su mūsų ištikimybės teisingumu, bet jos yra žemiau nukritusios už teisingumo būtinybę ir objektyviai teisia kitus žmones ir grasina jiems taip, kaip yra nusipelnę. Pakantumas ir atleidimas yra nei dorybė, nei yda; jos yra tinkamos tik tada, kai yra pateisintos teisingumo. Straipsnyje aiškinamas įprastas pakantumo ir pagarbos individo teisėms painiojimas ir įrodinėjama, kad atleidimas nėra papildomas kilnumo poelgis, bet kartais yra moraliai reikalaujamas.

Atleidimą ir jo procesą sprendžiant konfliktus grupėse aprašė Canzoneri, Nicole; Geva, Nehemia; Vedlitz, Arnold (1999). Autoriai taip pat aiškina, kodėl atleidimas dažnai nenaudojamas ar naudojamas paskutinis. Autoriai siūlo, kaip atleidimas galėtų veikti su bendrąja teorija ir plėtoja testo projektą, skirtą atleidimo studijų eksperimentinės metodologijos

pritaikymui. Konstam, Varda; Holmes, Williams; Levine, Bethany (2003) atliko tyrimą, kuriame išplėtė atleidimo suvokimą, atskirdami atleidimą nuo neatleidimo, tuo pačiu atskiriant jų santykius, bei tikrinant užsidarymo būdą ir jo įtaką atleidimo ir neatleidimo procesui. Atleidimo ir neatleidimo sąsajos buvo visiškai skirtingos.

Kaip mokomasi atleidimo ir kokius bendrus kitai prosocialinei veiklai plėtros veiksnius jis turi nurodė Scobie, G.E.W; Scobie, E.D. (2000). Autoriai pagrindė, jog atleidimas su moralinės plėtros ribomis nesąveikauja tarpusavyje ir pagal kilmę nesudaro visumos, taip pat neapima sąsajinių subjektų tokių, kaip griežtumo žala, santykių atnaujinimas, užsidarymas ar altruizmas.

Davidhizar RE, Laurent CR (2000) teigia, kad „Atleidimo menas yra svarbus, suvaldomas procesas, susijęs su intrapsichine ir tarpasmenine žala ir klaida sveikatos priežiūros aplinkoje. Sugebėjimas atleisti yra būtiniausias dalykas, jeigu yra palaikomi normalūs santykiai ir keliamas darbo našumas“. Straipsnyje trumpai aprašoma kam reikia atleisti, atleidimo būdas, kodėl atleidimas yra sudėtingas, ir strategijos vadovui atleidimo mene. Gassin, Elizabeth A. (1997) aprašė tarpasmeninio atleidimo nagrinėjimą klestintį psichologiniame konsultavime ir doroviniame ugdyje. Autorius tyrinėja, kaip žmogus jaučiasi atleisdamas tam, kuris jį įskaudino ir kuriam buvo jaučiamas pasipiktinimo ir keršto jausmas. Dauguma teorijų ir tyrimų vystymosi, konsultavimo ir auklėjimo psichologijoje pataria, kad sugebėjimas atleisti turėtų turėti teigiamą naudą, tuo tarpu socialinės psichologijos tyrimai apriboja tokį optimizmą. Ryšys tarp atleidimo pasekmių ir santykių kintamumo įtraukia įgytą siūlomą atleidimo kokybę, santykių pobūdį iki skriaudos ir sukkelto skausmo lygį. Tokiu būdu patardami, kad siūlymas atleisti yra tinkamas būdas tik jei jis yra nuoširdus ir nepriverstinis. Svarbiausia, ar skriaudėjas nori paskatinti teigiamus pasikeitimus savyje ir santykiuose su nukentėjusiuoju.

Santykius tarp atleidimo ir psichosocialinio vystymosi tyrė Roming, Charles A., Veenstra ir Glenn (1998) kurie panaudojo studentų pirmųjų metų programos pavyzdį mokytojo moksle. Jų atliktų tyrimų rezultatai rodo, kad psichosocialinis vystymasis aprūpina potencialiai naudingos struktūros įvertinimą tam, kad suprasti, kaip klientai supras ir pajaus atleidimo procesą. Geons, George A. (2002) teigia, kad „vadovai turi keletą elgimosi formų, visi daugiau ar mažiau įsitraukia į konfliktą, kuris reikalauja etinio ir moralinio dėmesio. Straipsnyje aprašomi penki etinio atleidimo ypatumai: vientiso ar tikslaus, vidinio balanso ir santaikos, laidos, atradimo ir išgyjimo.

M.J. Kurzynski (1998) teigia: „individualistinėje visuomenėje ir vis labiau konkuruojančiame versle žmonės nėra linkę atleisti kitiems jų padarytus nusižengimus“. Vieni geriau ignoruos atleidimo dorybę taip tarsi asmeniškai valdant situaciją, kurioje ryškūs intensyvūs konfliktai ar švelnūs nesutarimai. Tokie žmonės suteikia pirmenybę pasipiktinimui, pykčiui, kerštui ir atpildui. Verslo žmonės atrodo mažiau suinteresuoti vertybių augimu ir

charakteriu; įdomiai jie leidžia gadinti savo charakterį ir darbo santykius, nes jie remiasi pykčio ir atpildo jausmais. Atleidimo dorybės studijos parodė, kad ši dorybė yra neteisingai suprantama, bet nusipelnanti dėmesio. Kanz, Jason E. (2000) savo tyrimais įrodė, kad žmonės samprotauja apie atleidimą, bei naudoja jį tarpusavio santykiuose.

1.2. Gebėjimo atleisti ugdymo modeliai

Pasak Beresnevičienės (2005), “Atleidimo tyrimai Viskonsino universitete atliekami jau daugiau nei trylika metų. Patirtis, pagrįsta tyrimų rezultatais, rodo jog atleidimo kaip psichologinės sveikatos intervencijos mokymas, skatina tarpasmeninio atelidimo proceso modelio raidą”. Modelis sudarytas iš dvidešimties laiptelių, suskirstytų į keturias atkiras fazes. Anot mokslininkų R.Enrighto ir G.Reedo tai geriausias pagrindinio kelio, kuriuo eina žmogus, kai atleidžia tam, kuris ką tik įskaudino jį, įvertinimas.individualai gali patirti viską arba tik kaikurias fazes, nes šis procesas yra lanksti seka. R.Enrightas trumpai aprašo visas keturias fazes:

Atidengimo fazė. Šioje fazėje individas individas sužino apie gilų emocinį skausmą, kurį sukelia neteisingos skriaudos. Gali būti išreikšta nepaykanta ar būdingi pykčiui jausmai. Kai šios neigiamos emocijos palyginamos ir skriauda įsisamoninama, individas gali patirti stiprias emocines kančias. Svarbus šios fazės uždavinys yra svarstyti, kiek energijos skirti šiam skausmui plėtoti ir kartu efektyviai funkcionuoti. Labia svarbu pyktį ir kitas emocijas pastūmėti į “gydymą”.

Sprendimo fazė. Individas jau supranta, kad toliau kreipti dėmesį į skriaudą ir skriaudėją gali reikšti tolesnes nereikšmingas kančias. Todėl pradeda suprasti, kad norint “pasveikti”, turi vykti pokyčiai. Jis gali patirti gyvenimo pasisukimą teigiama linkme. Atleidimo idėją svarsto kaip išgijimo strategiją. Taip jis atleidžia savo skriaudėjui, kuris sukėlė daug skausmo. Tai dar nėra atleista, tačiau nuskriaustasis asmuo jau yra nusprendęs atkeisti – žengti pirmuosius žingsnius Atleidimo link. Tačiau fazė prieš tai taip pat labia svarbi, nes formuojasi kersštingos mintys, jausmai ir norai skariaudėjo atžvilgiu.

Darbo fazė. Šioje fazėje prasideda aktyvus Atleidimo “darbas”. Skriaudėjas pamatomas ir įvertinamas iš naujo. Nuskriasutasis gali stengtis suprasti skriaudėjo vaikystę arba į įvykį pažvelgti kaip į jo gynybos veiksmą. Toks naujas mąstymo būdas yra ne tam, kad atleistų nuo atsakomybės, bet tam, kad geriau jį (ją)būtų galima suprasti ir pamatyti jį (ją) kaip visuomenės narį(-ę). Šis supratimas gali būti kartu su pasiryžimu patirti empatiškumo jausmą ir galesčiu skriaudėjui. Šioje fazėje yra ir Atleidimo šerdis, kuri yra skausmo, kaip skriaudos rezultato, priėmėjas. Kai individas kenčia skausmą, jis renkasi dalytis su juo ar ne, įskaitant ir skriudėją. Dažnai tai tampa iššūkiu tiems, su kuriais anksčiau buvo dalijamasi geromis žiniomis.

Individas susitvardęs iš gailesčios, didžiadvasiškumo, ar moralinės meilės, gali skriadėjui pradėti rodyti palankumą, tai gali reikšti susitaikymą, bet gali ir nereikšti, nes palankumas gali būti parodytas atsižvelgiant į paplitusias saugumo ir pasitikėjimo prasmes, kalbant apie draugystę.

Rezultatų arba gilinimosi fazė. Šioje fazėje atleidžiantys asmenys pradeda suprasti, kad jie gavo emocinį palengvėjimą dėl to, kad atleido. Per atleidimą jie sugeba rasti net kančios su kuria jie susidūrė, prasmę. Nauja rasta prasmė ir emocinis palengvėjimas skatina didesnę užuojautą ir supratingumą savęs ir kitų. Tuomet dažnai žmogus atranda naują gyvenimo tikslą ir pradeda aktyviai domėtis savo aplinkiniais. Taip atleidėjui išaiškėja Atleidimo paradoksas: kai kam nors dovanoji didžiadvasiškumą, gailestį ir moralinę meilę, gydai save.

Keturis atleidimo modelius: sveikatos, filosofinį, krikščionišką ir prosocialinį sutapatina E.D. Scobie ir G.E.W. Scobie (1998). Autoriai pasiūlė atleidimo apibrėžimą ir pateikė integruotą atleidimo modelį, kuris siekia sujungti visų keturių sričių įnašus, bet nėra paremtas nė vienu iš šių modelių. Keturi nusižengimo lygiai yra sutapatinti ir suskirstyti kategorijomis pagal patirtos skriaudos laipsnį. Nesąmoningo teisinimosi (1 lygis) ir nesąmoningo priklausymo (2 lygis) atsakymai yra atskirti nuo atleidimo atsakymų, kurie yra apriboti 3 ir 4 lygių. Svarstomi atleidimo strategijos priėmimo pranašumai ir dėl atleidžiančiojo ir dėl to, kuriam atleidžiama. Jie yra priešingi kitiems atsakymams, t.y. kerštui, neigimui ir atleidimui.

M. Andrews (2000) palygino Enraito pažinimo-vystymosi atleidimo modelį su atleidimo modeliu, paremtu komunikacijos pagrindu tarp nuskriaustojo ir piktadario. Tuo tarpu, kai vienapusis atleidimas yra besąlyginis ir procesas, kuris pasitaiko susiformavusioje, patyrusioje skriaudą asmenybėje. M. Andrews (2000), rašo: „Norėdama atleisti, ši asmenybė reikalauja piktadario 1) prisipažinimo, 2) nuosavybės ir 3) atgailos už savo poelgius“. Vienapusiškas atleidimas yra sukurtas iš tapatumo principo; priešingai, derybų metu pasiektas (susitartas) atleidimas prasideda ir tęsiasi individualiu Piaget grįžtamumo principu. Enraito aukščiausia atleidimo stadija yra viena iš tų, kuriose socialinio konteksto supratimas peržengia ribas; susitarto atleidimo modelyje toks konteksto supratimas yra pagrindinis. Kadangi vienapusis atleidimas yra visiškai intraindividualus fenomenas, susitartas atleidimas yra labiau socialinis ir dinamiškas. Naudojant tiesos pavyzdį ir susitaikymą nusikaltus, straipsnis tiria santykio tarp teisingumo ir atleidimo reikšmę, atsižvelgiant į kiekvieną modelį. Keturias atleidimo stadijas pateikė Johnson, Karen Alexandria (1986), tai – supratimo, pasikeitimo, sąveikos ir suderinamumo. Pasak autoriaus, “šie keturi sprendimai apsprendžia silpnumą, artumą ir stiprų pamatą”. Pirmoji stadija reikalauja supratimo sprendimo apie pažeidimą, kuris įvyko, antroje – žmogus, kuris žino apie pažeidimą ir jų santykių efektą, sprendžia ar verta priimti sprendimą,

kad pakeisti santykius. Jei sprendimas priimtas, kad panaikinti neigiamus efektus, žmogus gali eiti toliau, kad organizuoti trečią, kur vidiniai procesai tampa dvejais elementariais procesais. Teigiama, kad “sprendimas būti artimu – tai šios stadijos sąveikos pagrindas“, (Johnson, Karen Alexandria, 1986). Kai visi trys sprendimai konspiraciškai buvo priimti atleidimui, stipraus pagrindo sprendimas gali būti priimtas ir ketvirtoje stadijoje gali įvykti suderinimas. Jei antroje stadijoje sprendimas priimtas, kad nepripažinti ar turėti reikalų su pažeidimu, paimtas melagingo atleidimo kursas, įtraukiant keturias paneigimo, paviršutiniško priimtumo, ilgalaikės žalos ir santykių pablogėjimo stadijas. Būsimais tyrimais santykinis atleidimas turi kovoti su: ugdymu bendro apibrėžto atleidimo; ištirtais aspektais susijusiais su išsivystymo atleidimu, koreliacija tarp atsisakymo atleisti ir psichopatologijos atleidimo vaidmens terapijoje; ištirtu krikščionišku požiūriu atleidimui.

Kitų atleidimas, gaunamas atleidimas iš kitų ir atleidimas sau – tai atleidimo triada, kurią pristatė Enright ir Robert D.(1996), visi trys atžvilgiai apibrėžiami ir vaizduojami kaip filosofškai racionalūs ir būdingi konsultacijai. Autoriai aprašo kaip žmonės elgiasi šiais atleidimo aspektais.

2.GEBĖJIMAS ATLEISTI KAIP SVEIKATOS IR ONKOLOGINIŲ LIGŲ PREVENCIJOS PSICHOLOGINĖ PRIEMONĖ

Vargu ar rasime baisesnį žodį už vėžį. Kai sergama plaučių ar kaulų tuberkulioze, kada dėl blogų kraujagyslių kojose iki kaulo atsiveria žaizdos, kai insultas palieka tik pusę žmogaus, taip nepergyvename. Bet tik išgirdus trumpą lyg nelaimės signalą žodį – vėžys – mūsų dienos tampa ryškios ir svarbios.

Vienus, silpnesnius ir daugiau gyvenimo išlepintus, dažniausiai ši liga sugniuždo, įtraukia į slogų ir nepažįstamą pasaulį. Nors, kartais, net ir silpnos dvasios ir su minimaliu fizinių jėgų bagažu, gyvenimo kraštutinumų išsekintas žmogus gali pabudinti savęs išsaugojimo galias. Kitus, buvusius stiprius ir kūnu, ir dvasia, nelemtiems ar gyvenimo klaidų siūstas išbandymas sukaupia kovai už save, už atlikto įprasminimą ir ligos įveikimą. Trečiuosius – likimo apdovanotus dvasinės pusiausvyros ir proto savitvarda, ši žinia pasiekia lyg tai jau žinančius jog tai tėra tik vienas iš gyvenimo akibrokštų, kuriems galima priešpastatyti save, mokantį ir šią sunkią valandą nukreipti kuriamąsias jėgas reikiama linkme. Kuo anksčiau žmogus apranta savo realią padėtį ligos atėjimo metu, tuo greičiau jis gali pasirinkti, kaip prasminčiau užrašyti save likusioje gyvenimo dienoraščio dalyje.

Daktaras Carlos Simontonas, knygoje „Pasveikti visiems ir prieš visus“ (1982) aprašęs įvairius mokslinius negatyvių emocinių būsenų ir vėžio atsiradimo priežastinio ryšio tyrinėjimus, visą skyrių skiria įrodyti, jog atleidimas yra geriausia priemonė iš vidaus griuančiai pagiežai įveikti. Šiandien pasaulyje yra apie 9 mln. žmonių, sergančių vėžiu, ir kasmet užregistruojama po 750 tūkst. naujų dažniausiai pasitaikančios lokalizacijos, t.y. plaučių, skrandžio, krūties ir kolorektalinio vėžio, atvejų. Onkologinės problemos aktualios visame pasaulyje, tačiau mūsų šalyje tiek visuomenė, tiek patys gydytojai onkologines ligas vertina per daug dramatiškai. Remiantis patirtimi galima tvirtinti, jog padėtis nėra tokia bloga - onkologinės ligos nėra tokios

1 lentelė. Pagrindiniai piktybiniai navikai

Rank	Vyrai	Moterys	Abi lytys	Naujų atvejų
1	Plaučiai	Krūties	Plaučiai	1 037 000
2	Skrandis	Kolorektalinis	Skrandis	798 000
3	Kolorektalinis	Gimdos kaklelis	Krūties	796 000
4	Priešinė liauka	Skrandis	Kolorektalinis	783 000
5	Kepenys	Plaučiai	Kepenys	437 000
6	Burna/ryklė	Kiaušidės	Priešinė liauka	396 000
7	Stemplė	Gimdos kūnas	Gimdos kaklelis	371 000
8	Šlapimo pūslė	Kepenys	Burna/ryklė	363 000
9	Leukozės	Burna/ryklė	Stemplė	316 000
10	NHL*	Stemplė	Šlapimo pūslė	261 000

*Ne Hodžkina limfomas
Adapted from Parkin DM, et al. CA Cancer J Clin 1999;49:29.

beviltingos ir nevaldomos, kaip mano apie jas daugelis žmonių.

1 lentelėje pateikiami duomenys rodo onkologinių ligų pasiskirstymą pagal dažnumą pasaulyje.

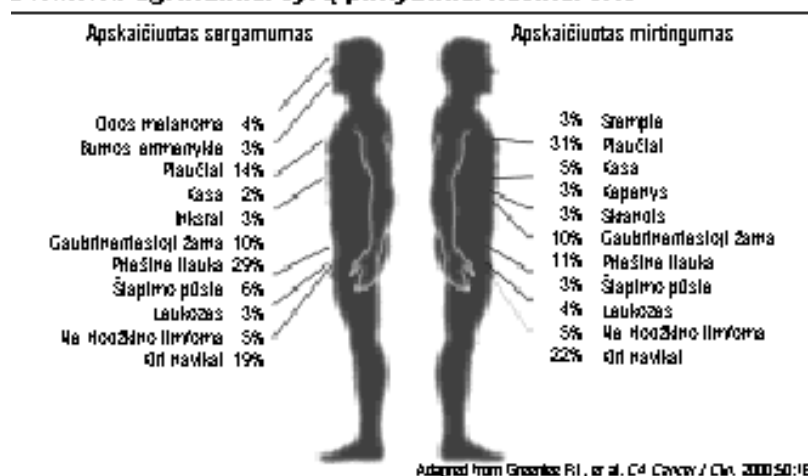
Neįprastai aukštą (penktą) kepenų vėžio vietą lentelėje lemia didelis jo paplitimas Afrikos valstybėse. Pastaraisiais

metais labai padaugėjo sergančiųjų prostatos vėžiu, kuris kai kuriose šalyse pagal dažnumą jau užima pirmąją vietą.

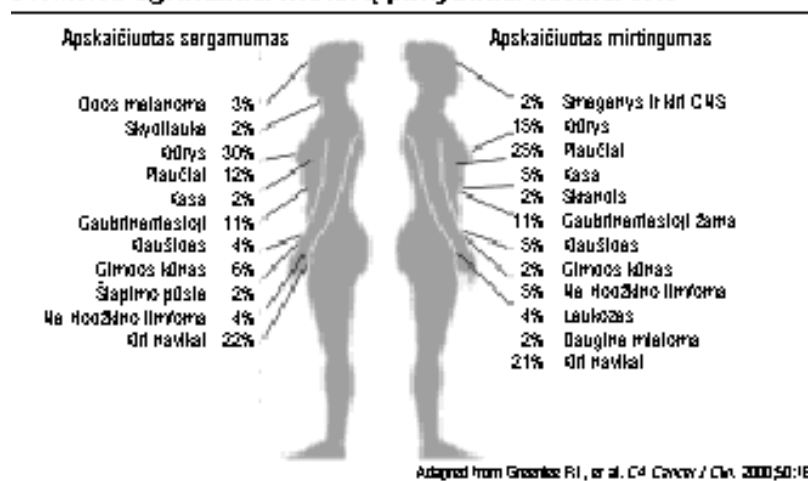
Išsivysčiusiose šalyse tiek vyrų, tiek moterų sergamumas vėžiu yra akivaizdžiai didesnis nei besivystančiose šalyse. Pirmąją vietą pagal sergamumą regionų sąrašė užima Šiaurės Amerika, Australija, Europa, Japonija, o mažiausias sergamumas Afrikoje, Rytų Azijoje, Pietų ir Centrinėje Amerikoje. Pagal mirties priežastį Amerikoje onkologinės ligos užima antrą vietą (23,3 proc.) - po širdies ligų (31,4 proc.). Deja, apie padėtį Lietuvoje tokios statistikos nėra. JAV vyrų mirtingumas nuo piktybinių navikų per pastaruosius dešimtmečius labai keitėsi. Pvz., nuo 1960 iki 1996 m. mirtingumas nuo plaučių vėžio beveik padvigubėjo, o po to pradėjo mažėti; mirtingumas nuo skrandžio vėžio mažėja visą laiką. Moterų mirtingumas nuo piktybinių navikų per pastaruosius dešimtmečius taip pat labai kito. Pvz., nuo 1960 iki 1996 m. mirtingumas nuo plaučių vėžio beveik patrigubėjo, o po to pradėjo mažėti; mirtingumas nuo skrandžio, gimdos kūno, kolorektalinio vėžio mažėja visą laiką. Nustatyta, kad mirtingumo sumažėjimą nuo plaučių vėžio lėmė valstybinė politika, nukreipta prieš rūkymą ir kitus žalingus faktorius. Skirtingose amžiaus grupėse vyrų ir moterų mirtingumas nuo pagrindinių piktybinių navikų skiriasi: visų amžiaus grupių (bet ypač 60–79 metų) vyrų dažniausia mirties priežastis - plaučių vėžys ir tik nuo 60 metų pradeda daugėti mirčių nuo prostatos vėžio; moterų iki 60 metų pagrindinė mirties

priežastis būna krūties, o vėliau – plaučių vėžys. Vyrų ir moterų sergamumas bei mirtingumas nuo piktybinių navikų parodytas 2 ir 3 lentelėse.

2 lentelė. Pagrindiniai vyrų piktybiniai navikai JAV

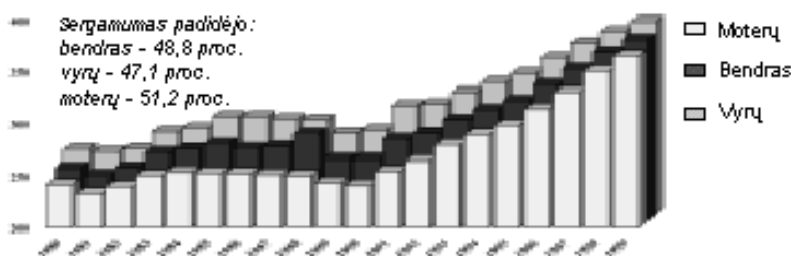


3 lentelė. Pagrindiniai moterų piktybiniai navikai JAV

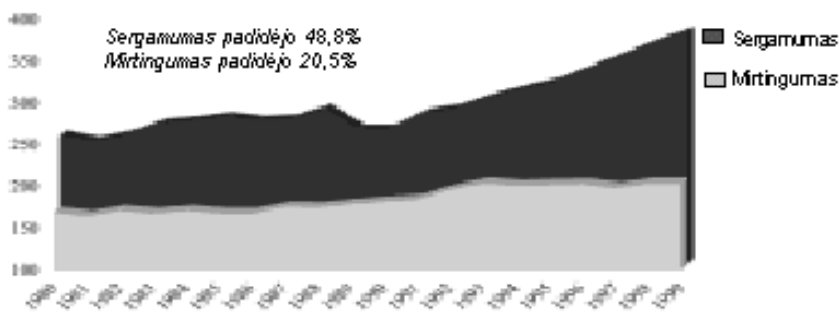


Liūdna konstatuoti, tačiau per 20 metų onkologinių ligų Lietuvoje padaugėjo beveik 50 proc. Dar 1990 metais Lietuvoje buvo užregistruotas 9671 sergantis onkologine liga, o 1999 metais jau 13 888. Kasmet naujai užregistruojama maždaug pusė tūkstančio naujų ligonių. Vaikų amžiuje dažniausiai pasitaiko Wilm's navikai, limfomos. Statistiniam sergamumo didėjimui kai kuriomis vėžio formomis (pavyzdžiui, prostatos) turi įtaką ir pagerėjusios diagnostikos galimybės. Sergamumo dinamika per 20 metų parodyta 4 lentelėje. Tačiau vilties teikia faktas, kad, padidėjus sergamumui 48,8 proc., mirtingumas padidėjo 20,5 proc. (5 lentelė).

4 lentelė. **Sergamumo piktybiniais navikais dinamika Lietuvoje 1980-1999 m.**



5 lentelė. **Sergamumo ir mirtingumo dinamika Lietuvoje 1980-1999 m.**



Dažniausiai pasitaikantys navikai per 1999 metus vyrų: plaučių - 1409, priešinės liaukos - 823, skrandžio - 627, odos vėžio - 624 atvejai; moterų: krūtų - 1236, odos - 1166, kiaušidžių -

6 lentelė. **Naujai diagnozuoti piktybiniai navikai pagal stadijas**

Vyrai, 1999 m.



7 lentelė. **Naujai diagnozuoti piktybiniai navikai pagal stadijas**

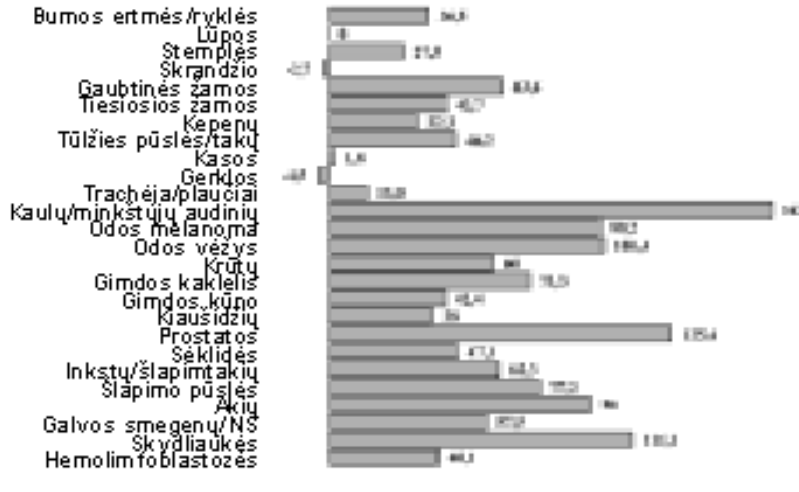
Moterys, 1999 m.



476, gimdos kaklelio 461 atvejais. Toks dažnas sergamumas odos vėžiu didele dalimi nulemtas didelio sergamumo melanoma. Gydymo sėkmė ir prognozė labai priklauso nuo to, kokioje stadijoje diagnozuojamas navikas. I ir II stadijos navikai gali būti sėkmingai išgydyti. I stadijos vėžiu sergančių ligonių 5 metų išgyvenamumas 90 proc., II stadijos – apie 60 proc. (Naujai diagnozuotų

piktybinių navikų pasiskirstymas pagal stadijas parodytas 6 ir 7 lentelėse).

8 lentelė. Sergamumo piktybiniais navikais Lietuvoje dinamika 1990-1999 m.



Sergamumas skrandžio ir gerklų piktybiniais navikais turi tendenciją mažėti, kitų organų navikų dinamika 1990 – 1999 metais parodyta 8 lentelėje.

Moralinio vystymosi sritis pastaruosiu metu praplatėjo nuo tradicinio Kohlberg'o teisingumo pabrėžimo iki kitų vaizdinių, tokių kaip slauga ir atleidimas, Subkoviak, Michael J. (1992). Neseniai atleidimo naudą pripažino gydytojai (terapeutai), dirbantys su sergančiais vėžinėmis ligomis pacientais ir psichiatrai, besidomintys kaip būtų galima sumažinti pacientų pyktį. Atlikus tyrimą, paaiškėjo, kad atleidimo modeliai turi būti plėtojami, tai apima ne tik atleidimo laipsnį skriaudėjui, bet taip pat to žmogaus, kuris jį ar ją iškaudino amžių ir patirto skausmo sunkumą. Butler MH; Dahlin SK; Fife ST. (2002) teigia, jog atleidimas yra milžiniška intervencija gydant tarpasmeninius negalavimus. Dabar terapeutas dažnai nenaudoja atleidimo įterpimo. Studija tyrė, ar kalba yra naudojama atleidimo įterpimo racionalizacijai (buvo nustatyti penki lygmenys: asmeninis augimas, santykių suderinimas, dvasinė dalis, kitų augimas ir atsiprašymas / atleidimas) šie dalykai gali paveikti jo pritaikomumą. Į analizes taip pat įtraukti tokie dalykai, kaip lytys, problemos tipas ir pasirinkimas. Atleidimas buvo nustatytas kaip pritaikytinas įterpiny. Atsiprašymo/atleidimo loginis išdėstymas nuvedė prie aiškiai žemų pritaikomumo reitingų. aptariami kiti rezultatai. Pataeikta išvada, kad terapeutas turi būti ne tiek susirūpinęs atleidimu, tačiau juo reikia geriau informuoti apie to tikslą, procesą ir išreiškimą. Denton, Roy T. ir Martin, Michael W. (1998) taip pat įvertino terapeuto pavyzdžius dėl atleidimo suvokimo apibūdinimo, žingsnius procese ir terapiškai atitinkamą elgesį.

Klinikiniais tyrimais, kuriuos atliko Carson JW, Keefe FJ, Goli V, Fras AM, Lynch TR, Thorp SR, Buechler JL. (2005), nustatyta, jog žmonės išgyvenantys chroniškus skausmus sunkiai geba atleisti juos iškaudinusiems žmonėms. Pasitelkti 61 pacientų stebėjimo duomenys leido nustatyti santykį tarp gebėjimo atleisti, skausmo, pykčio ir psichologinio nepasitenkinimo. Rezultatai parodė, jog šis ryšys egzistuoja. Žmonės, kurių gebėjimo lygis buvo aukštesnis, išgyvendavo mažesnę skausmą, pyktį ar psichologinį nepasitenkinimą. Pacientai, kurie

pasižymėjo nesugebėjimu atleisti, kentėdavo nuo stipresnių skausmų ir psichologinio diskonforto, taipogi pasižymėjo aukštesniu pykčio lygiu

Philips, Lynda J., Osborne ir John W. (1989) norėdami ištirti onkologinius ligonius, naudoja fenomenologinį metodą. Jų išvadų duomenys teigia, kad atleidimo procesas gali atvesti prie katarsio ir santarvės.

Apie terapinę atleidimo naudą, gydant skausmą tarp kartų diskutavo Murray, Robert J. (2002). Atleidimu jis laiko keturių stadijų procesą, kuris naudojamas laužyti nesveikus plėtros ir santykių modelius bei užtikrinti gydymą. Tai gali padėti pacientui įgyti išvalgumo ir suprasti skausmą tarp kartų, užtikrinti kompensacijos galimybę ir įgalinti jį atleisti.

Pripažinti amerikiečių sutuoktinių ir šeimos gydytojų asociacijos klinikos nariai įvertino savo metodikų plėtros lygį padedant pacientams atleisti patiems sau, kitiems ir stengtis atleisti už nuskriaudimą apie tai rašė DiBlasio, Frederick A. ir Proctor, Judith Harris (1993). Mazor KM; Simon SR; Yood RA; Martinson BC; Gunter MJ; Reed GW; Gurwitz JH. (2005) teigia: „pacientų reakcija į medicinines klaidas gali įtakoti psichinio požiūrio į jas atskleidimą“. Atlikus tyrimą, paaiškėjo jog pacientai nėra linkę atleisti gydytojui esant tokioms aplinkybėms, kai jie įtariamai nekompetentingumu, nedėmesingumu ar rūpinimosi stoka, būdinga daliai gydytoju. Chao CS, Chen CH, Yen M. (2002) atliko tyrimą ir ištyrė dvasingumo svarbą ilgai sergantiems žmonėms. Atleidimo atspindžius pacientų praeityje ir dabartyje tyrė ir aprašė Mickley JR; Cowles K. (2001). Tyrimo metu, pacientai pasakojo skausmingus įvykius, kurie tiesiogiai įtakojo neigiamas emocines pasekmes. Dalyviai taip pat apibūdino bandymus susikoncentruoti gyvenimui ar prioritetines vertybes, paspartintas jų vėžio diagnozės. Paspartinta įtampa atsirado tarp neigiamų emocijų eksploatavimo ir veikimo pagal asmenines vertybes. Atleidimas buvo naudojamas tam, kad būtų sumažinta ši įtampa. Naudojant keletą priemonių, buvo siekiama išspręsti šiam emocines problemas ir pradėti gyventi pagal įvairaus laipsnio prioritetus. Autoriai pateikė tokias išvadas: „Vėžio diagnozė priverčia iš naujo apmąstyti gyvenimo prioritetus atitinkamai pagal ligos stadiją. Šiems dalyviams, atleidimas buvo naudojamas siekiant išsiaiškinti asmenines vertybes siekiant panaikinti neigiamas emocijas iš jų veriančio skausmo“ (ten pat). Taip pat patariama, kad slaugės gali palengvinti gydymo procesą padėdamos pacientams nustatyti ir išsiaiškinti prioritetines vertybes, atpažinti atitinkamas atleidimo apraiškas, naudodamos aktyvųjį klausymąsi ir perdavimą padėdamos pacientams analizuojant jų situacijas, paskatindamos aktyvius užsimiršimo būdus bei prevenciją procese. Spiers A. (2004) teigia, jog žiaurių nusikaltimų žmonijai skaičius auga ir tik atleidimas gali padėti apsaugoti nuo psichiatrijos ligų, nes jis veda link sumažinto nerimo ir depresijos.

Everett L. Worthington; Michael Scherer (2004) atliko eksperimentą ir įrodė, kad kai žmonės nusižengia prieš visuomenę, jie dažnai reaguoja išreikšdami neatleidimą. Neatleidimas

apibūdinamas kaip stresinė reakcija. Atleidimas yra vienas (ar daugelis) būdų, kaip žmonės išreiškia neatleidimą. Atleidimas apibūdinamas kaip emocinis teigiamų emocijų sugretinimas (pvz.: įsijautimas, simpatija, palyginimas ar meilė) su neigiamom neatleidimo emocijom. Tokiu būdu atleidimas gali būti naudojamas kaip emociškai sutelkta sutinkama strategija norint susilpninti įtemptą nusižengimo reakciją. Tiesioginiai patirtiniai tyrimai siūlo, kad atleidimas yra susijęs su sveikatos pasekmėmis ir tokiu būdu keičia psichologinius procesus, norint paremti sampratą, kad atleidimas yra emociškai sutelkta sutinkama strategija. Netiesioginiai mechanizmai gali taip pat įtakoti atleidimo ir sveikatos sąryšį. O būtent, atleidimas, veikiantis dirbant per socialinę paramą, santykių kokybę ir religiją, gali įtakoti sveikatą.

2. GEBĖJIMO ATLEISTI UGDYMAS, KAIP MORALINIO UGDYMO SUDEDAMOJI DALIS

Apie atleidimą rašo Jampolsky G.G.(2001), atleisti – tai tiltas į Dievą, meilę ir laimę. Šis tiltas mums leidžia ištarti sudie kaltei, priekaištams ir gėdai. Jis moko mus, kad meilė – tai išsilaisvinimas iš baimės.

Atleidę pajuntame pilnatvę, tikrąjį ryšį su kitais bei tikrąjį gyvenimo skonį.

Atleidę įgauname jėgų pataisyti ir savo vidinį, ir aplinkinį pasaulį. Pasikeičia mūsų požiūris į save ir kitus. Kitaip imame suvokti ir pasaulį. Visiems laikams gali baigtis vidiniai konfliktai, kurie kasdienybėje tikrai kamuoja daugelį mūsų.

Atleidimas grąžina harmoniją ir gerus santykius su žmonėmis. Atleidžiama iš meilės, kadangi jaučiamas rūpestis kiekvienu žmogumi. Atleidimas išlaisvina iš nemalonių jausmų tiek skriaudėją, tiek nuskriaustąjį.

Pasak mokslininkų, atleidimas - tai keršto, įsižeidimo atsisakymas ir įžeidėjo atjauta. Pagal formalų atleidimo apibrėžimą: atleidimas yra neigiamų jausmų ir sprendimų įžeidėjo atžvilgiu įveikimas ne atsisakant savo teisių į tokius jausmus ar sprendimus, bet stengiantis pažvelgti į įžeidėją su užuojauta, palankumu ir meile, pripažįstant, kad jis ar ji pažeidė įžeistojo teises.

Gebėjimas atleisti yra psichologinio gerumo atitikmuo, bet tik stiprių santykių ir pasišventimo situacijoje. Šis santykis tampa mažiau akivaizdus kuomet susiduriama su psichologine įtampa, kontroliavimu. Diskomfortas išgyvenamas konfliktų pasekoje.

Kartais galima pyktį apeiti ar galbūt užbėgti jam už akių ir taip išsilaisvinti iš neigiamų santykių su kitu žmogumi. Tai galima padaryti atleidžiant. Atleidimas – tai daug radikalesnis veiksmas negu pykčio išreiškimas ir pripažinimas. Apie atleidimą Grendstatd N.M.(1999) rašo: “Atleidimo proceso pagrindas yra dinamiškas, nes atleidimas įgalina keistis. Tai

pasakytina ir apie dvasinį, ir apie asmeninį bei socialinį keitimąsi". Neatleisti - tai būti įkalintam savojoje praeityje. Neatleisti - tai leisti kitiems save kontroliuoti ir pasidaryti priklausomam nuo kitų iniciatyvos. Atleidimas - tai veiksmas, besiremiantis sąmoningu požiūriu. Paprastai tariant, tai reiškia, kad aš galiu apsispręsti atleisti nepaisydamas to, ką sako mano jausmai. Jei laukčiau, kol pasijusiu atleidžiantis, galėčiau laukti ilgai ir nuobodžiai.

Paprastai negalima greitai apsispręsti atleisti. Daugelis žmonių gali būti taip smarkiai įskaudinti ir taip išgyventi patirtą neteisybę, kad tiesiog negali atleisti. Tuo pat metu jie gali skausmingai išgyventi tai, kad jaučia apmaudą, pyktį ir nuoskaudą. Jie mielai atsikratytų šio skausmingo išgyvenimo. Nelengva būti taip pririštam prie praeities įvykių ir priklausyti nuo kitų iniciatyvos.

Nagrinėdamas šią problemą, N.M.Grendstad sprendimo raktą rado Gregorio Batesono (Bateson, 1972) straipsnyje. Čia, greta kitko, jis pasakoja apie veiksmų krypties svarbą. Svarbiausia - ne pasiekti tikslą, bet eiti teisinga kryptimi.

Jis atrado, kad šis požiūris gali padėti žmonėms, kuriems iškyla ši problema. Šis požiūris grindžiamas laipsnišku aiškinimusi, ar žmogus eina atleidimo kryptimi, ar jis laikosi krypties ir toliau (taigi vis labiau) pykti ir jausti nuoskaudą.

Atleidimas gali taip stipriai veikti asmenybę, kad žmogus tiesiog negali atleisti. Žmogus mano ar žino iš patirties, jog nesugebės atleisti, nors atvirumo akimirka to ir norėtų. Tai pripažinti, tuo pat metu pripažįstant, kad būtina atleisti, gali būti skaudu. Svarbiausia suprasti žmogaus santykį su nuoskauda, pykčiu ir atleidimu. „Noruose glūdi jų išsipildymo galia".(Grendstad N.M. ,1999). Vėlgi svarbu pabrėžti, kad tai nevyksta savaime. Kol žmogus tik tikisi arba nori atleisti, jis juk neatleidžia. Jis ir toliau lieka prisirišęs prie savo praeities ir yra kitų kontroliuojamas.

“Atleisti – tai jausti, kad patirtas įžeidimas daugiau nekelia skausmo”(Grendstad N.M., 1999). Norint atleisti, reikia pripažinti, jog buvome įžeisti; reikia priimti savo jautrumą.

Dauguma iš mūsų nepahėgdami pakankamai apsiginti, kai kas nors įskaudina, tą nuoskaudą nešiojamės savo širdyje. Kai esame įskaudinti, gilumoje pajuntame savo menkavertiškumą.

Antra vertus, kai norime sau keršyti, darome ne ką kitą, kaip leidžiamės užvaldomi savo emocijų, pykčio. Tai pavojinga mūsų psichofizinei ir dvasinei sveikatai. Vidinis pyktis, jei ilgai trunka, sukelia nerimą, kančią, nepasitenkinimą, liūdesį, atima galimybę mąstyti apie save ir tęsti psichologinio bei dvasinio augimo kelią. Visa mūsų energija nukreipta į svarstymus, kaip įskaudinti kitą, jam atsilyginti. Visa, kas mus supa, įgauna neigiamą atspalvį. Tampame įtarūs, uždari, nepastovūs.

Konstam, Varda; Chernoff, Miriam; Deveney, Sara (2001) teigia, jog išplėtotas atleidimas ir jo santykiai su adaptyvios moralės emociniais procesais: gėdos ūmumu; kalte; pykčiu; uždaru atsiliepimu. Buvo tiriami lyčių skirtumai susiję su atleidimu. Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad kaltės ūmumas buvo teigiamai susijęs su bendru atleidimu, kaip su apibrėžtu rūpinimusi ir būsimu užimtumu.

Brenneis, Michael J. (2002) aprašė dvasininkijos narių atleidimo suvokimą, apibūdinimą ir patyrimų vertinimus. Ferch, Shann R. (2000) taip pat analizavo šešių krikščionių atliktų nuodugnių interviu duomenis ir patikrino asmenines reikšmes, skirtas prisiglaudimo patyrimui atleidimo kontekste. Kanz, Jason E. (2000) nagrinėja, kaip žmonės naudoja ir suvokia tarpasmeninį atleidimą.

Žmonių bendravimas būtų neįmanomas, jeigu nebūtų atleidimo. Kam skirtas atleidimas? Visų pirma sau, po to savo šeimos nariams, artimiesiems ir draugams, bet ir svetimiems žmonėms, institucijoms, tradiciniams priešams, galų gale Dievui. Tai tikrai nepilnas atleidimų sąrašas, kurį pateikia Jampolsky G.G.(2001).

Atleidimas savo šeimos nariams. Svarbiausia atleisti savo šeimos nariams, kadangi intymūs santykiai gali sukelti dažnų konfliktų.

Atleidimas draugams ir artimiesiems. Dažnai atsitinka taip, kad su draugais ir pažįstamais siejame dideles viltis. Tai dar vienas didžiulis nusivylimų šaltinis.

Atleidimas svetimiems. Gyvenimo aplinkybės atves tave į draugią nepageidaujamų asmenų, kurie padarys tau nenumatytą ir nenusipėjamą nemalonumą.

Atleidimas institucijoms. Institucijoms ar asociacijoms atleisti gana sunku dėl jų anonimiškumo. Tačiau jos vis dėlto turi atstovus, kuriems tu gali skirti savo atleidimą.

Atleidimas tradiciniams priešams. Atleidimas priešams, su kuriais tauta susidūrė istorijoje, iš pirmo žvilgsnio gali atrodyti perdėtas. Galbūt bandysime pasiteisinti, jog negalime savęs įsivaizduoti kaip aukų. Šis paaiškinimas blogai pagrįstas, kadangi egzistuoja kolektyvinė atmintis, per kurią tauta neleidžia užgyti žaizdoms, padarytoms jų protėviams. Tada, kai neaitrina priešiško ar nekursto nepamatuotų išpuolių prieš skriaudėjų palikuonis, ji maitina prietarus ir įtarimus. Kai dar jaučiame praeities pažeminimus, atminties perduodamus ir iš kartos į kartą, gydantis atleidimas tampa būtinybė.

Atleidimas Dievui. Atsitinka net taip, kad Dievas pasodinimas į kaltinamųjų suolą. Subtili tema, jei ji apskritai egzistuoja, kuri galėtų įtraukti mane į diskusijas apie pasaulyje vienu metu egzistuojantį blogį ir Dievo gerumą. Klausimas pernelyg sudėtingas, kad galėtume jį pakankamai išsiaiškinti.

Atleidimas sau pačiam. Šis atleidimas turėtų būti įrašytas pradžioje. Tiesą sakant, kitam atleistume tik paviršutiniškai, jeigu prieš tai su užuojauta nepriimtume pačių savęs ir savo vargingumo.

3.1. Gebėjimo atleisti ugdymas religijoje

Anglų puritanistas Ričerdas Baksteris (1615-1691) išvystė atleidimo įvertinimą, kuri rezonuoja su XX amžiaus etikos dorybėmis, apie tai rašo J. Calvin Davis (2001). Jis atleidimą suvokė, kaip vieną didelį charakterio dispozicijos komponentą, išsivysčiusį bendruomenėje, kai žmonės pripažįsta save nuodėmingais kūrinius, susidomėjusiais priklausomybės santykių ir atsakomybės kompleksu su Dievu ir kitais. Šių santykių metu žmonės patiria dieviškąjį ir žmogiškąjį atleidimą ir atranda atgalinio atleidimo praktikos galimybes.

West ir William (2001) nagrinėja atleidimą, kuris yra svarbiausias dvasinės pastoralinės globos komponentas. Padrąsinamasis atleidimas yra taip pat vienas iš dvasinių įsikišimų, gana dažnai naudojamų psichoterapeutų. Nors atleidimas ištirtas kaip psichoterapijos elementas, sukurti modeliai turėjo nedidelę įtaką tyrimams ir praktikai. Naujausiais tyrinėjimais terapijoje laikomi ir keletas modelių, kurie buvo pasiūlyti naudoti tyrimuose. Aptaria kai kurias atleidimo terapinėje praktikoje reikšmes ir išdėsto atleidimo naudojimo psichoterapijoje ekspertų patarimus, paremtus atleidimo projekto Mančesterio universitete darbu.

Dvasinius klausimus nagrinėti terapiniame kontekste siekiant padėti klientui savo kančiose surasti reikšmės jausmą siūlo Ferch, Shann R.; Ramsey, Marllen I. (2003) pasak jų, tai būtų taiki priemonė jų gyvenimuose.

Tokios bendruomenės kaip šiaurės Airija, Izraelis, pietų Afrika, anot Frances McLernon and Ed Cairns, Miles Hewstone, Ron Smith (2004), siekė išspręsti socialinį konfliktą, ten auga teorinis ir patirtinis susidomėjimas tarpgrupinio atleidimo vaidmeniu. Autorių atliktas tyrimas nagrinėja tarpgrupinį atleidimą. Bendras atleidimo lygis lyginant su ankstesniais tarpasmeninio atleidimo tyrimais buvo žemas, bet panašus su ankstesniais tarpgrupinio atleidimo šiaurės Airijoje tyrimais. Pats svarbiausias (neigiamas) atleidimo pranašautojas buvo suteiktas traumos skausmo lygis.

Sąsajas tarp atleidimo ir religijos aprašė McCullough ME; Worthington EL. (1999). Atleidimas yra konceptas turintis galias religines šaknis. Tai taip pat pagrindinis socialinis ir psichologinis fenomenas. Kadangi atleidimo konceptas savo prigimtimi ir dvasinis ir sociopsichologinis, bei turintis galimybę susisieti su žmogaus sveikata ir gerove (svarbu tai, kad jis tradiciškai apima tiek asmenybės, tiek ir religijos tyrinėtojų interesus), atleidimo konceptas

gali būti svarbus bendras pagrindas ateities tyrimui, kurio esmė bus religijos ir asmenybės sandūra.

Neal Krause ir Christopher G. Ellison (2003) studijų tikslas buvo ištirti santykius tarp Dievo atleidimo, kitų atleidimo ir psichologinio gerbūvio, apdorojant duomenis, gautus valstybės mąstu vykdant vyresnių suaugusiųjų apklausą. Iš analizių paaiškėjo: kitų atleidimas turi tendenciją kelti psichologinį gerbūvį ir šie poveikiai yra tinkamesni nei tie, kurie yra susiję su Dievo atleidimu. Taip pat gauti duomenys parodė, kad svarbu kaip vyresni žmonės imasi kitų atleidimo: vyresni žmonės, kurie reikalauja pažeidėjo įvykdyti atgailą, patiria didesnę psichologinę kančią nei tie, kurie besąlygiškai atleidžia. Trečia, rezultatai rodo, kad Dievo atleidimas gali turėti įtakos šiame procese, nes vyresni žmonės, kurie jaučiasi gavę Dievo atleidimą, yra mažiau linkę tikėtis iš pažeidėjo atgailos.

Michael E. McCullough (2001) teigia, kad „atleidimas yra prosocialinių motyvacinių ketimų rinkinys, kuris pasireiškia tada, kai žmogus patiria prasižengimą“. Žmonės, kurie yra linkę atleisti savo nusižengėliams, yra linkę būti malonesniais, emociškai stabilesniais“.

3.2. Gebėjimo atleisti ugdymas šeimoje

Hargrave, Terry D.(1994) tyrė teorinę struktūrą, kurioje terapinis atleidimas suprantamas kaip išvalgus procesas su keturiomis stadijomis ir apibrėžiamas, kaip struktūra pritaikomas šeimos terapijoje.

Atleidimas – tai problema, kuri psichologinėje literatūroje neseniai sulaukė padidėjusio dėmesio, teigia K.C. Gordon (2003), bei pristato pradinę inventoriaus paramą ir patvirtinimą. Gordon KC., Baucom DH (1998) rašo: “atleidimas – problema, kuri pasirodo problematiška daugeliui porų, ypačingai santuokinėje terapijoje”. Tačiau, nemažai dėmesio buvo skiriama šiai konstrukcijai psichologinėje literatūroje. Straipsnio tikslas - aprašyti sintezuojamą atleidimo modelį, naudojant konstrukcijas daugkartinių teorijų, įskaitant atleidimą, traumos atstatymą. Atleidimas suprantamas kaip procesas, susidedantis iš trijų stadijų, kiekviena iš jų turi suprantamus, pažintinius ir emocinius komponentus. Be to šios stadijos yra lygiagrečios natūraliam žmogaus atsakymui traumuojančioje įtampoje. Pirmiausiai yra pradinio poveikio atsakymas; antra – bandymas duoti progą kai kurioms reikšmėms ir pagaliau, žmogus pradeda pasistūmėti ir koreguotis. Tie patys autoriai (Gordon, K. Coop, Baucom, D.H) 2003 metais nurodo priemones siekti vidinio tvirtumo ir patvirtina aplinkybes psichoanalizei įrodyti - tai padarinys pritariantis pritaikymais su informacija. Kitos pasekmės pritaikymas preliminariai paremti inventoriaus teisėtumą ir jo ryšys daugiopas aspektas vyro pareigoms.

Buri, John R., Others (1989) aprašo tyrimus, kuriais norima nustatyti mamų ir tėvų perduodamus savo vaikams psichologinius veiksnius. Tyrimo rezultatai parodė, kad motinos ir tėvai, kurie teigė esantys žemiausiame atleidimo lygmenyje, buvo įvertinti kaip turintys žymiai mažesnę poveikį puoselėjimui nei kiti tėvai. Atleidimo poveikį šeimyninių santykių sureguliuavime tų žmonių, kurie išgyveno seksualinę prievartą tyrė ir apibūdino Holemanas, Virginija Todd, Myers ir Rita W. (1998) – atleidimas buvo neigiamai susietas tarpusavyje su patirtu persekiojimu. Holemanas ir Virginija Todd (1997) tvirtina: „kai tarp partnerių atsiranda pasitikėjimo sulaužymas, porų atleidimo pratimai būna tarsi priemonė gydytojams“. Ši procedūra yra nusakyta bendrais bruožais ir pateikta atvejų tyrinėjimui.

Atleidimą Everett L. Worthington (1998) apibūdina kaip reikalaujantį užuojautos skriaudėjui; susitaikymas bandant įsivaizduoti save kaip klystantį ir vargstantį skriaudėją; ir drąsa padarius viešai kažką bloga atleisti. Tyrimas palaiko individualios terapijos ir psichologiškai auklėjamas grupes, kuriose atleidžiantis neturi konfrontuoti su skriaudėju. Šeimos terapija suteikia specialių išbandymų - partneriai, tėvų-vaikų poros ar broliai, seserys turi pripažinti atleidimo reikalingumą ir atleisti žiūrėdami vienas kitam į akis. Atleidimo-užuojautos, susitaikymo-įsipareigojimo procesai suprantami taip pat, kaip bet kuriame tarpasmeninio atleidimo kontekste; t.y. manoma, kad jie atsiranda porų santykiuose. Straipsnyje pateikiami apibendrinti metodai suderinti su keliais šeimos terapijos variantais, norint padrąsinti šeimos narius atleisti. Sue Walrond – Skinner (1998) teigia: “iki šių dienų atleidimas buvo nepaisoma sąvoka šeimos terapijos literatūroje. Tai yra sunkiai suprantama nuo tada, kai buvo svarstomas atsiradęs konfliktas ir jo gebėjimas terapeutiškai naudoti šeimoje ir tarp porų santykių”. Autorius nagrinėja kai kurias psichiatrų dilemas, naudojant atleidimą kaip įrankį šeimos terapijoje. Nagrinėjami atleidimo apibrėžimai ir reikšmės; pasiūloma skirtingų rūšių atleidimo tipologija ir visa tai siejama su šeimos besivystančio progreso, kaip gyvenimo ciklo sistemos, terminų supratimu. James N. Sells ir Terry D. Hargrave (1998) apžvelgia išleistą literatūrą, susijusią su atleidimu, kaip gydomąją svarstoma problema.

Worthington, Everett L.(1990) apibūdina požiūrį į psichologinį konsultavimą vedybų klausimais (paremtą pažintine elgesio terapija) bei santuokinės terapijos struktūrą ir strategijas, taikytas krikščioniškoms poroms. Santuokinio pasitenkinimo išlaikymas gali būti stiprinamas padedant poroms tobulinti intymumą, bendravimą, konfliktų valdymą ir atleidimą. Frank D. Fincham ir Steven R.H. Beach (2002) aptarė šeimyninio bendravimo supratimą ir ateities tyrimus. Dviejuose tyrimuose jie tyrė ar susituokusios poros numato partnerio psichologinės agresijos ir konstruktyvaus bendravimo pranešimą. Pirmame tyrime nustatyta, kad psichologinės agresijos hipotetinių veiksmų atleidimas numato partnerio psichologinės agresijos pranešimą. Antru tyrimu tyrė aktualius nusižengimus ir išaiškino 2 esminius atleidimo aspektus (teigiamą ir

neigiamą). Neigiamas aspektas numatė partnerio psichologinės agresijos pranešimus ir teigiamą vyrų numatomą partnerio konstruktyvaus bendravimo pranešimą. Visi gauti rezultatai buvo nepriklausomi nuo abiejų sutuoktinių vedybinio pasitenkinimo.

Margie W. Pollard, Ruth A. Anderson, William T. Anderson ir Glen Jennings (1998) atliko tyrimą, kurio tikslas buvo išvystyti pagrįstą ir patikimą įrankį, kuris išmatuotų atleidimą skirtingų kartų šeimoje. Baigiamojoje skalėje sudedamosios dalys buvo apibrėžtos kaip: 1) supratimas, 2) pripažinimas, 3) pataisymas, 4) atstatymas ir 5) sprendimas. Autoriai pateikia 4 etapų procesą, kuris vysto skalę, informaciją, paremtą tos skalės pagrįstumu ir tikrumu ir galutinį įrankio variantą.

Apie atleidimą dėl emocinės ir seksualinės ištikimybės rašo T.K. Shackelford, D.M. Buss, K. Bennett (2002), kurie teigia jog jos abi ilgalaikiuose romantiškuose santykiuose sukelia skausmą. Kai žmogus išsiaiškina partnerio neištikimybę, susiduria su pagrindiniu sprendimu – ar atleisti ir likti kartu, ar nutraukti santykius. Kadangi vyrai ir moterys evoliucijos istorijoje yra susidūrę su skirtingo prisitaikymo problemomis (susijusiomis su skirtingomis neištikimybės formomis) mes iškėlėme lyčių skirtumų buvimo hipotezę, kurioje neištikimybės aspektai turėtų įtakos atleidimo ar išsiskyrimo galimybėmis. Tyrimo rezultatai patvirtino hipotezę, kad vyrai, lyginant su moterimis: a) sunkiau atleisti seksualinę nei emocinę neištikimybę, b) yra labiau linkę nutraukti dabartinius santykius jei partnerė įvykdė seksualinę, o ne emocinę neištikimybę.

E.W. Hill (2001) aiškina atleidimo supratimą santykių sistemoje. Atleidimas apibrėžiamas kaip sudėtingas psichologinis ir santykinis procesas, kuris pasireiškia daugiau atradimu nei noru. Pristato racionalų požiūrį į atleidimą kontekstiniu, istoriniu santykiniu prisirišimo pavyzdžiu, aptaria atleidimo sąjungą su užuojauta ir emociniu mąstymu. Santuokos ir šeimos terapeutai padrąsinami atkreipti dėmesį į šeimos kilmės rezultatų kontekstą ir palengvinti pabrėžiamą santykinę aplinką, kurioje tikimasi priešiško ir tolerancijos, norint paspartinti atleidimo procesą. Suskirsto svarbius klinikinius atvejus, norint atleidimo procesą iliustruoti kaip atradimą.

Vienos poros kontekstinės santuokinės terapijos pavyzdį nurodė Mauldin, Gary R. (2003), kuri pateikė terapijai nesantuokinę bylą. Šio tyrimo centras susikoncentruoja tame, kad atleidimo idėją galima būtų panaudoti palengvinant suderinamumą prieštaravimams.

Myron D. Friesen, Garth J.O. Fletcher, Nickola C. Overall (2005) ištyrė atleidimą, nagrinėdami porų nusižengimų santykiuose prisiminimus ir specifinių atsitikimų supratimą. Rezultatai parodė, kad labiau teigiamos savybės ir santykių kokybė savarankiškai numatė stipresnį vidinį atleidimą, tuo tarpu, kai išreikštas atleidimas buvo susijęs tik su santykių kokybe. Apskritai, pavyzdys buvo neigiamai nuteiktas į jų partnerių atleidimo supratimą, bet tie dalyviai,

kurie turėjo tendenciją į teigiamą polinkį, buvo tokie pat patenkinti savo santykiais, kaip ir jų partneriai. Fincham FD; Beach SR; Davila J. (2004) tyrė ar atleidimas tarp susituokusių porų susijęs su geresniu konfliktų sprendimu. 1 studijoje buvo tiriamos poros trečiaisiais santuokos metais ir nustatytos dvi atleidimo apimtys (santykiai, kerštas ir palankumas). Vyrų santykių motyvacija buvo ryškus pranašas konfliktų sprendimui tose situacijose, kai jie mažiau informuoti savo žmonių. Tiriant ilgiau trunkančias santuokas, 2 studija nustatė tris atleidimo apimtis (kerštą, vengimą ir palankumą). Kai žmonių palankumas ir vėl pranašavo geresnį konfliktų sprendimo variantą, vyrų vengimas pranašavo žmonių pasisakymą dėl blogesnio konfliktų sprendimo. Visos išvados buvo nepriklausomos nuo abiejų sutuoktinių santuokinio pasitenkinimo. Išvados apibendrinamos pagal atleidimo svarbą santuokos konfliktams ir įtakai sutuoktinių tikslams. Gordon KC, Burton S, Porter L.(2004), teigia: „Paskutiniai duomenys lemia, kad moterys, spėjamu periodu atleidžia smurtui, buvo pranašauta savo spėjamu pasiryžimu pasilikti pas gimines“. Šie tyrinėjimai buvo skirti įvertinti atleidimo vaidmenį, moterims siekiant sugrįžti pas savo partnerį šeimininėje smurto slėptuvėje. Pateikiamas pavyzdys: iš 121 moterų gyvenančių tiek mieste, tiek kaimo šeimyninių smurtavimų priedangoje, iš užpildytų anketų klausimų apie demografinę informaciją, smurto žiaurumą, psiskiriamas smurtas, psichologinė prievarta ir atleidimas partneriui. Atleidimo diena, remiamasi pranašaujant ketinimą sugrįžti pas partnerį ir virš kitų nepastovių tyrimų. Gauti duomenys parodė, kad padėtis visuomenėje, kurioje moterys yra pasiruošę „tęsti kelionę“ nuo įžeidimų ir atleisti jų pyktį link savo partnerio galėjimo parodyti svarbų vaidmenį savo ketinimus giminėje su savo partneriu. Kachadourian LK; Fincham F; Davila J. (2005) teigia, jog nors nors teigiami ir neigiami požiūriai į agresiją yra susiję su padidėjusius ir sumažėjusius agresyvumu, pirminiai atleidimo tarp tų, kurie jaučiasi teigiamai ir neigiamai gyvendami agresijoje, tyrimai buvo nepavykę. Be to, autoriai patikrino tokį dvilypumą ir jo santykį su atleidimu. Buvo iškelta hipotezė, kad sutuoktiniai su dvilypiais požiūriais į savo partnerį bus mažiau atlidūs jų agresijai, kadangi toks įvykis linkęs būti arčiau neigiamo dvilypumo komponento. Apgalvojant agresiją taip pat atsiranda neigiamas dvilypumo komponento potencialas, buvo nustatyta sąveika tarp apgalvojimo ir dvilypumo. Tyrimo duomenys parodė, kad didesnis požiūrio dvilypumas dėl partnerio agresijos yra dažnas reiškinys; dvilypumas nebuvo siejamas su atleidimu esant apgalvojimo stokai.

Socialinis-psichologinis Paleari FG; Regalia C; Fincham F., McCullough, Rachal, et al.'s (2005) veikalas apie atleidimą suteikė informacijos studijai, kuri patikrino kaip apibrėžiamas santuokos atleidimas pagal socialinį kognityvų (dažnas sutuoktinių apgalvojimas ir emocinis užsidarymas) ir santykių įvairovės (santykių, kuriuose egzistuoja puolimas, kokybė) būdais. Struktūriniai mokomieji modeliai parodė, kad apgalvojimas ir užsidarymas nepriklausomai

pranašavo konkurencingą santuokos atleidimą, o abipusės efekto kryptys atsirado tarp atleidimo ir santuokos kokybės.

Struktūrinis Frank D. Fincham, F. Georgia Paleari ir Camillo Regalia (2002) modelių palyginimas parodė, kad teigiama santuokinė kokybė buvo nuspėjama iš švelnių savybių, kurios palengvino atleidimą ir tiesiogiai, ir netiesiogiai per emocines reakcijas ir per emocinį išgyvenimą. Atlikus tyrimą ir lyginant su vyrais, moterų atleidimo atsakingumo savybės buvo labiau nuspėjamos, tuo tarpu atleidimo išgyvenimas buvo labiau nuspėjamas vyrų nei moterų tarpe.

Viltimi pagrįstą santuokos praturtinimą Ripley, Jennifer S.; Worthington, Everett L. (2002) lygina su atleidimu pagrįstu santuokos praturtinimu. Viltimi pagrįstas santuokos praturtinimas pastoviai kinta santuokiniuose santykiuose. Atleidimu pagrįsto santuokos praturtinimo psichologinė mokslinė grupė yra vieną pirmųjų, studijuojančių atleidimo įsiterpimus porų tyrimuose.

Gordon KC; Baucom DH. (1998) teigia, jog atleidimas yra problematiškas dalykas daugeliui porų, ypač toms, kurios yra santuokoje, kadangi mažai dėmesio buvo skirta psichologinėje literatūroje šiam dariniui. Autoriai pateikia susintetintą atleidimo modelį, naudojant daugybinių teorijų modelius, įskaitant atleidimą, traumas išgijimą, kognityvų elgesį, šeimos sistemas ir į žvalgos teorijas. Atleidimas apibrėžtas kaip trijų stadijų darinys, visos jos turi kognityvius, elgesio ir emocinius elementus. Be to, šie turi aiškią įtaką; antra, yra bandymas reiškiniui suteikti tam tikrą reikšmę arba patalpinti į kokį nors kontekstą; galiausiai, asmuo ima judėti pirmyn bei prisitaikyti iš naujo. Atleidimas yra nustatytas kaip pasiekiantis: realų, nesugriautą balansuotą požiūrį į santykius; tampa nekontroliuojamas neigiamo poveikio sukeliama dalyvaujančio partnerio; sumažintą troškimą nubausti dalyvaujantį partnerį. Taip pat aptariamos reikšmės santuokos terapijai.

3.3. Gebėjimo atleisti ugdymas mokykloje

Smith, M.Cecil, Pourchot, Thomas Ed (1998) vadovaujasi pedagoginių psichologų dėmesį atkreipiančiomis problemomis ir suaugusiųjų mokymu bei tobulinimu. “Mes mokomės, todėl tobulėjame” taip autoriai pabrėžia mokymosi ir tobulėjimo problemų išskyrimą, apibūdina analitinio supratimo, pažinimo ir asmeninių faktorių, kurie veikia nulemtą mokymą, proceso ataskaitą. Pateikiamas sociokultūrinės teorijos išplėtimas, paremtas Vygotskio tyrimais ir aprašymu. Autoriai aprašo meta-pažinimo vystymą suaugusiojo amžiuje ir jo santykius su žiniomis ir intelektualinėmis galimybėmis. Knygoje apibūdinamas praktinis intelekto ir neišreikštų žodžiais žinių vaidmuo suaugusiųjų mokyme. Apibūdinamas suaugusiųjų įsitikinimų

apie žinias mokykloje, darbe ir kasdieniniame gyvenime vaidmuo. Pristatoma suaugusiojo intelektualinių galimybių perspektyva, paremta žiniomis paženklinta savo skirtingumu nuo tradicinio požiūrio į intelektualinę suaugusiojo veiklą. Aukos perspektyvos užėmimo ir nusižengėlio atsiprašymo poveikį tarpasmeniniam atleidimui ir atleidimą kaip disonanso sumažinimo būdą tyrė Tabaku S. (2001). „Tarpasmeninis atleidimas atsiranda ten, kur labiausiai pasireiškia savęs niekinimas, esant skirtingoms vyrų ir moterų atleidimo formoms“, teigia Coleman, Priscilla K.; Byrd, Caroline P. (2003), kurie idelį populiarumą sieja su nedideliu niekinimu. J. Rique ir M.T. Lins – Dyer (2003) atliko tyrimą, kuriuo tyrė mokytojų požiūrį į atleidimą ir institucinį atleidimą sprendžiant moksleivių konfliktus mokykloje. Jie klausė „Ar mokytojas turėtų paremti mokinių tarpasmeninių konfliktų sprendimą mokykloje, prašant atleidimo ir atleidimo?“. „Atsižvelgiant į tai, kad moksleivių konfliktai veda prie tokio elgesio, kuris peržengia mokyklos normas, ar mokykla turėtų atleisti netinkamą mokinių poelgį, jei studentas efektyviai naudojo atleidimą tarpasmeniniams konfliktams spręsti?“. Galiausiai, „ar vidinės ir savarankiškos atleidimo orientacijos yra susiję su socialine harmonija ar tarpasmenine rūpinimosi etika?“. Rezultatai parodė, kad mokytojai tradiciniu lygiu paremia atleidimą kaip socialinį lūkestį, humanitarinį, moralinį atsakymą į konfliktus. Mokytojai nepritaria instituciniam atleidimui, nes jie nejaučia atleidimo, susijusio su socialinių problemų sprendimu. Opoziciją tarp atleidimo ir atleidimo parėmė autoritarinis, griežtos drausmės šalininkų požiūris į švietimą.

P. White (2002) rašo, jog Anglijos nacionalinės mokymo programos pradinių ir vidurinių klasių vadovėliai teigia, kad vaikai „turi išmokti, kaip atleisti sau ir kitiems“. Patariama, kad mokyklos turėtų pristatyti savo mokiniams supratimą apie atleidimo svarbą ir kitus galimus požiūrius į nusižengėlius. West, William (2001) išskiria atleidimą kaip dvasinės mokomosios globos raktinį elementą ir dvasinius įsiterpimus dažniausiai vartojamus psichoterapeutų.

M. Papastephanou (2003) atkreipia dėmesį į 3 atleidimo pozicijas, kurios galėjo būti patvirtintos mokyklose. M. Papastephanou tiria tradiciją ir problemas, nuo kurių atsiranda šios pozicijos.

II TYRIMO ORGANIZAVIMAS IR METODAI

Tyrimo objektas: Ligonių ir sveikųjų gebėjimo atleisti lygis.

Tyrimo hipotezės:

1. Sveikųjų atleidimo lygis didesnis.
2. Sveikųjų empatijos lygis didesnis.
3. Sveikųjų moterų nuoskauda sau didesnė nei sveikų vyrų.

Tyrimo tikslas: Nustatyti gebėjimo atleisti ugdymo ypatybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti edukologinę ir psichologinę literatūrą apie gebėjimo atleisti ugdymą.
2. Palyginti gebėjimą atleisti, empatiją, nuoskaudų įsisąmoninimą, Dievo atleidimo priėmimą tarp sveikų ir ligonių bei pagal lytį.
3. Ištirti ryšius tarp gebėjimo atleisti, empatijos, nuoskaudų įsisąmoninimo, Dievo atleidimo priėmimo bei amžiaus grupėse pagal sveikatos būklę (sveiki ir sergantys), lytį, gyvenamą vietą.
4. Ištirti ryšius tarp gebėjimo atleisti, empatijos, nuoskaudų įsisąmoninimo, Dievo atleidimo priėmimo bei gyvenamosios vietos ir sveikatos-ligos laipsnio.
5. Pateikti rekomendacijas gebėjimo atleisti ugdymo, kaip sudėtinio moralinio ugdymo ir sveikatos dalį.

Tyrimo metodai: mokslinės literatūros analizė; Donald F. Walker ir Richard L.Gorsuch metodika (leidimą naudoti gavo profesorė D. Beresnevičienė); duomenų apdorojimas kompiuteriu (SPSS paketu), aprašomoji statistika.

Donald F. Walker ir Richard L.Gorsuch tyrė 16 atleidimo ir susitaikymo modelių. Faktorių analizė išskyrė šiuos 5 konstruktus: įskaudinimą ir pyktį, dievo atleidimo gavimą, empatiją, susitaikymą. Visuose modeliuose rasti 7 bendri konstruktai: jautimasis įžeistam, apsisprendimas atleisti, įžeidėjo supratimas/empatija, Dievo atleidimo gavimas,atsisakymas savo pykčio, atleidimas sau, susitaikymas su kitu žmogumi. Gauti rezultatai paremia tokį modelį: Įskaudinimas, pyktis ir Dievo atleidimo gavimas kartu prognozavo emocinį atleidimą, šis tuo tarpu prognozavo empatiją, o ji susitaikymą.

Bendrą magistro darbo tyrimo anketą sudarė 4 anketos: Atleidimo mamai anketa, Atleidimo tėčiui anketa, Atleidimo sutuoktiniui(draugui) anketa ir Atleidimo sau anketa (žr.3 priedas). Anketoje prašoma kuo nuoširdžiau atsakyti į klausimus, išreiškiančius dabartinį respondentų požiūrį į savo mamą, tėtį, sutuoktinį(draugą) ir save. Sveiki ir onkologiniai ligoniai buvo apklausiami anketiniu būdu – sveiki anketas pildė patys, o su ligoniais bendrauta asmeniškai, anketos pildytos kartu.

Tyrimo bazė: Kauno medicinos universiteto onkologijos ligoninė, VšĮ, Vilniaus medicinos universiteto ligoninė, Panevėžio Respublikinės ligoninės onkologijos skyrius, Krekenavos kultūros centro šokių vakarų “Kam per trisdešimt”, Panevėžio kultūros centro “Garasas”, Panevėžio kavinių lankytojai, Panevėžio gimnazijos moksleiviai, Panevėžio kolegijos studentai.

Tyrimo imtis: Tyrime dalyvavo 310 tiriamųjų. Tiriamoji imtis sudaryta iš 145 vyrų ir 165 moterų, kurių amžius buvo nuo 18 iki 70 metų. Tiriamieji buvo suskirstyti į dvi grupes: sveiki ir ligoniai. Sveikų tiriamųjų grupę sudarė 209 žmonės, o onkologinių ligonių – 101 žmogus. Tiriamąją imtį sudarė 46,8% vyrų ir 53,2% moterų. Tarp jų buvo 36,5% gyvenančių kaime, 37,4% gyvenančių miestelyje bei 26,1% gyvenančių mieste. Sveiki tiriamieji sudarė 67,4%, o ligoniai 32,6% tiriamos imties. Onkologiniai ligoniai pagal ligos stadiją pasiskirstė taip: I-oji stadija – 29,7%, II-oji stadija – 31,7%, III-oji stadija 38,6% visų tiriamų ligonių.

Tyrimo organizavimo etapai:

I etape 2004-2005 m. išanalizuota psichologinė ir pedagoginė mokslinė literatūra bei parengta tyrimo anketa;

II etape 2005 baladžio mėnesį atliktas pirmas pilotažinis tyrimas (apklausta 20 ligonių ir 20 sveikų žmonių) bei patikslintos tiriamųjų ligos stadijos ir amžius;

III etape 2005 m. gruodžio – 2006 m. sausio mėnesiais atliktas tyrimas ligoninėse, gimnazijoje, kolegijoje, kultūros centruose ir kavinėse.

IV etape apdoroti rezultatų duomenys, suformuluotos išvados bei parengtos rekomendacijos.

III TYRIMO REZULTATAI

Gebėjimo atleisti, empatijos, nuoskaudų įsisąmoninimo bei Dievo atleidimo priėmimo palyginimas

Vienas iš šio tyrimo tikslų buvo palyginti gebėjimą atleisti, empatiją, nuoskaudų įsisąmoninimą, Dievo atleidimo priėmimą grupėse pagal sveikatos grupę (sveiki ir ligoniai). Išanalizavus gautus duomenis matyti, jog sveikieji tiriamieji reikšmingai skiriasi nuo ligonių pagal visus parametrus (žr. 1-4 lenteles).

1 lentelė

Sveikų ir ligonių atleidimo palyginimas

Atleidimo parametras	Sveiki tiriamieji		Onkologiniai ligoniai		T- testo rezultatai		
	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	T	df	p
Atleidimas mamai	35,48	3,650	18,68	8,762	18,502	117,160	0,000
Atleidimas tėčiui	35,39	4,479	17,56	8,230	20,330	129,960	0,000
Atleidimas sutuoktiniui (draugui)	34,81	4,755	17,67	8,439	18,984	131,996	0,000
Atleidimas sau	17,61	2,457	9,11	4,368	18,212	131,448	0,000
Bendras atleidimo lygis	30,87	3,216	15,76	6,814	21,143	122,658	0,000

Sveikų tiriamųjų atleidimo mamai, tėvui, sutuoktiniui (draugui) bei sau lygiai atitinkamai aukštesni nei onkologinių ligonių (atleidimas mamai: $t(117,160)=18,502$, $p<0,01$; atleidimas tėčiui: $t(129,960)=20,330$, $p<0,01$; atleidimas sutuoktiniui (draugui): $t(131,996)=18,984$, $p<0,01$; atleidimas sau: $t(131,448)=18,212$, $p<0,01$). Palyginus sveikų ir ligonių bendrą atleidimo lygį matyti, kad sveikų tiriamųjų bendras atleidimo lygis taip pat aukštesnis nei ligonių ($t(122,658)=21,143$, $p<0,01$).

Sveikų ir ligonių empatijos palyginimas

Empatijos parametras	Sveiki tiriamieji		Onkologiniai ligoniai		T- testo rezultatai		
	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	T	df	p
Empatija mamai	21,41	2,974	11,39	5,553	17,001	128,581	0,000
Empatija tėčiui	21,18	3,219	11,02	5,430	17,363	135,648	0,000
Empatija sutuoktiniui (draugui)	20,70	3,346	11,04	5,293	16,771	140,199	0,000
Empatija sau	12,22	2,332	6,76	3,228	15,169	152,143	0,000
Bendras empatijos lygis	18,92	2,432	10,05	4,393	18,894	131,317	0,000

Palyginus sveikų tiriamųjų ir ligonių empatijos lygius, rezultatai rodo statistiškai patikimus abiejų grupių skirtumus. Sveikųjų „empatija mamai“, „empatija tėčiui“, „empatija sutuoktiniui (draugui)“ bei „empatija sau“ yra didesni palyginus su onkologiniais ligoniais (empatija mamai: $t(128,581)=17,001$, $p<0,01$; empatija tėčiui: $t(135,648)=17,363$, $p<0,01$; empatija sutuoktiniui (draugui): $t(140,199)=16,771$, $p<0,01$; empatija sau: $t(152,143)=15,169$, $p<0,01$). Sveikųjų bendras empatijos lygis didesnis nei onkologinių ligonių ($t(131,317)=18,894$, $p<0,01$).

Sveikų ir ligonių nuoskaudų įsisąmoninimo palyginimas

Nuoskaudų įsisąmoninimo parametras	Sveiki tiriamieji		Onkologiniai ligoniai		T- testo rezultatai		
	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	T	df	p
Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai	3,76	4,676	17,61	4,576	-24,584	306	0,000

Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui	3,66	4,290	18,14	4,287	-27,771	304	0,00 0
Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)	4,94	5,605	17,36	4,597	-20,670	237,13 4	0,00 0
Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau	2,93	3,426	10,33	2,923	-18,653	308	0,00 0
Bendras nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis	3,73	3,952	15,86	3,578	-25,996	302	0,00 0

Trečioje lentelėje matyti, jog sveikų tiriamųjų nuoskaudų įsisąmoninimo lygiai yra žemesni nei onkologinių ligonių. Sveikųjų „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai“, „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui“, „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)“ bei „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau“ įvertinimai mažesni nei onkologinių ligonių (nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai: $t(306)=-24,584$, $p<0,01$; nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui: $t(304)=-27,771$, $p<0,01$; nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui): $t(237,134)=-20,670$, $p<0,01$; nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau: $t(308)=-18,653$, $p<0,01$). Sveikųjų bendras nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis žemesnis nei onkologinių ligonių ($t(302)=-25,996$, $p<0,01$).

4 lentelė

Sveikų ir ligonių Dievo atleidimo priėmimo palyginimas

Dievo atleidimo priėmimo parametras	Sveiki tiriamieji		Onkologiniai ligoniai		T- testo rezultatai		
	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	T	df	p
Dievo atleidimo už santykius su mama priėmimas	4,23	0,849	2,26	1,316	13,711	141,824	0,000
Dievo atleidimo už santykius su tėčiu priėmimas	4,23	0,962	1,98	1,140	18,107	304	0,000

Dievo atleidimo už santykius su sutuoktiniu (draugu) priėmimas	4,27	0,766	2,38	1,475	12,130	126,960	0,000
Dievo atleidimo sau priėmimas	21,73	3,105	10,56	5,679	18,474	129,676	0,000
Bendras Dievo atleidimo priėmimo lygis	8,64	0,977	4,29	2,113	19,669	121,730	0,000

Palyginus sveikų tiriamųjų ir ligonių Dievo atleidimo priėmimo parametrus rasti šie reikšmingi skirtumai: sveikų tiriamųjų Dievo atleidimo už santykius su mama ($t(1413,824)=13,711$, $p<0,01$), tėčiu ($t(304)=18,107$, $p<0,01$), sutuoktiniu (draugui) priėmimas ($t(126,960)=12,130$, $p<0,01$) bei Dievo atleidimo sau priėmimas ($t(129,676)=18,474$, $p<0,01$) didesnis nei ligonių. Taip pat sveikųjų bendras Dievo atleidimo priėmimo lygis didesnis nei ligonių: $t(121,730)=19,669$, $p<0,01$.

Siekama ištirti gebėjimo atleisti, empatijos, nuoskaudų įsisąmoninimo bei Dievo atleidimo priėmimo lygio skirtumų tarp vyrų ir moterų. Vyrų ir moterų atleidimo lygiai reikšmingai nesiskyrė (žr. 5 lentelę).

5 lentelė

Vyrų ir moterų atleidimo palyginimas

Atleidimo parametras	Vyrai		Moterys		T- testo rezultatai		
	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	T	df	p
Atleidimas mamai	29,48	10,944	30,44	8,703	-0,856	307	0,393
Atleidimas tėčiui	29,88	10,205	29,17	10,402	0,600	304	0,549
Atleidimas sutuoktiniui (draugui)	29,48	10,147	28,90	10,217	0,498	305	0,619
Atleidimas sau	14,73	5,267	14,93	4,990	-0,347	308	0,729

Bendras atleidimo lygis	25,84	8,906	25,85	8,249	-0,004	302	0,997
-------------------------	-------	-------	-------	-------	--------	-----	-------

Išanalizavus tik sveikų vyrų ir moterų atleidimo lygių skirtumus reikšmingų nerasta

6 lentelė

Sveikų vyrų ir moterų atleidimo palyginimas

Atleidimo parametras	Vyrai		Moterys		T- testo rezultatai		
	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	T	df	p
Atleidimas mamai	35,78	3,335	35,22	3,897	1,100	206	0,273
Atleidimas tėčiui	35,62	4,320	35,18	4,622	0,699	203	0,485
Atleidimas sutuoktiniui (draugui)	35,09	4,424	34,57	5,028	0,792	204	0,429
Atleidimas sau	17,56	2,642	17,65	2,297	-0,278	207	0,781
Bendras atleidimo lygis	31,08	3,060	30,68	3,346	0,875	201	0,383

Reikšmingų empatijos parametru įvertinimų skirtumų tarp vyrų ir moterų nerasta nei visoje tirtoje imtyje (žr. 7 lentelę) nei sveikų tiriamųjų imtyje (žr. 8 lentelę) išskyrus vieną: vyrų empatijos mamai lygis didesnis nei moterų ($t(206)=2,234$, $p=0,027$).

7 lentelė

Vyrų ir moterų empatijos palyginimas

Empatijos parametras	Vyrai		Moterys		T- testo rezultatai		
	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	T	df	p
Empatija mamai	17,97	7,031	18,28	5,338	-0,427	264,653	0,670
Empatija tėčiui	18,17	6,148	17,53	6,406	0,889	304	,375
Empatija sutuoktiniui (draugui)	17,67	6,231	17,41	6,007	0,380	306	0,704

Empatija sau	10,44	3,896	10,44	3,503	0,012	308	0,990
Bendras empatijos lygis	16,05	5,604	15,90	4,987	0,247	302	0,805

8 lentelė

Sveikų vyrų ir moterų empatijos palyginimas

Empatijos parametras	Vyrai		Moters		T- testo rezultatai		
	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	T	df	p
Empatija mamai	21,91	2,880	20,99	3,000	2,234	206	0,027
Empatija tėčiui	21,36	2,960	21,03	3,433	0,732	203	0,465
Empatija sutuoktiniui (draugui)	20,99	3,207	20,45	3,453	1,165	205	0,245
Empatija sau	12,46	2,282	12,00	2,363	1,438	207	0,152
Bendras empatijos lygis	19,25	2,305	18,64	2,511	1,809	201	0,072

Palyginus vyrų ir moterų nuoskaudų įsisąmoninimo parametrus reikšmingų skirtumų tarp lyčių neaptikta (žr. 9 lentelę).

9 lentelė

Vyrų ir moterų nuoskaudų įsisąmoninimo palyginimas

Nuoskaudų įsisąmoninimo parametras	Vyrai		Moters		T- testo rezultatai		
	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	T	df	p
Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai	7,71	7,889	8,82	8,077	-1,222	306	0,223
Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui	3,47	1,477	3,51	1,476	-0,240	304	0,810

Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)	8,50	7,772	9,45	7,967	-1,050	306	0,295
Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau	5,08	4,964	5,57	4,587	-0,897	308	0,370
Bendras nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis	7,22	6,842	8,22	6,908	-1,265	302	0,207

Išanalizavus tik sveikus vyrus ir moteris rasti šie reikšmingi skirtumai (žr. 10 lentelę): moterų parametro „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau“ įvertinimai didesni nei vyrų ($t(207)=-2,186, p=0,03$); moterų bendro nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis didesnis nei vyrų ($t(201)=-2,220, p=0,028$).

10 lentelė

Sveikų vyrų ir moterų nuoskaudų įsisąmoninimo palyginimas

Nuoskaudų įsisąmoninimo parametras	Vyrų		Moterų		T- testo rezultatai		
	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	T	df	p
Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai	3,13	3,990	4,31	5,152	-1,823	205	0,070
Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui	4,24	0,953	4,23	0,974	0,110	203	0,913
Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)	4,29	5,204	5,48	5,892	-1,524	205	0,129
Nuoskaudų įsisąmoninimo	2,38	3,216	3,41	3,543	-2,186	207	0,030

laipsnis sau							
Bendras nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis	3,06	3,409	4,29	4,294	-2,220	201	0,028

Reikšmingų Dievo atleidimo priėmimo parametrų skirtumų tarp lyčių nerasta (žr. 11-12 lenteles, Priedas 1).

Ryšiai tarp gebėjimo atleisti, empatijos, nuoskaudų įsisąmoninimo, Dievo atleidimo priėmimo bei amžiaus

Vienas iš šio tyrimo tikslų buvo išnagrinėti ryšius tarp gebėjimo atleisti parametrų bei amžiaus. Gauti rezultatai rodo reikšmingas koreliacijas (žr. 13 lentelę). Didėjant tiriamųjų amžiui atitinkamai mažėja įvertinimai pagal parametrus „atleidimas mamai“ ($r=-0,493$, $p<0,01$), „atleidimas tėčiui“ ($r=-0,467$, $p<0,01$), „atleidimas sutuoktiniui (draugui)“ ($r=-0,482$, $p<0,01$), „atleidimas sau“ ($r=-0,463$, $p<0,01$). Bendras tiriamųjų atleidimo lygis taip pat reikšmingai mažėja didėjant tiriamųjų amžiui: $r=-0,503$, $p<0,01$.

13 lentelė

Atleidimo parametrų koreliacija su amžiumi

		Atleidimas mamai	Atleidimas tėčiui	Atleidimas sutuoktiniui (draugui)	Atleidimas sau	Bendras atleidimas
Amžius	r	-0,493(**)	-0,467(**)	-0,482(**)	-0,463(**)	-0,503(**)
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	N	309	306	307	310	304

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.01$.

Panagrinėjus atskirai onkologinių ligonių ir sveikų tiriamųjų atleidimo parametrų ryšį su amžiumi matyti, jog reikšminga koreliacija išlieka tik sveikų tiriamųjų grupėje, tuo tarpu onkologinių ligonių koreliacija su amžiumi nereikšminga (žr. 14 lentelę). Didėjant sveikų tiriamųjų amžiui atitinkamai mažėja įvertinimai pagal parametrus „atleidimas mamai“ ($r=-0,366$, $p<0,01$), „atleidimas tėčiui“ ($r=-0,319$, $p<0,01$), „atleidimas sutuoktiniui (draugui)“ ($r=-0,307$, $p<0,01$), „atleidimas sau“ ($r=-0,261$, $p<0,01$). Bendras sveikų tiriamųjų atleidimo lygis taip pat reikšmingai mažėja didėjant tiriamųjų amžiui: $r=-0,376$, $p<0,01$.

Sveikų tiriamųjų ir onkologinių ligonių atleidimo parametrų koreliacija su amžiumi

	Tiriamoji imtis		Atleidimas mamai	Atleidimas tėčiui	Atleidimas sutuoktiniui (draugui)	Atleidimas sau	Bendras atleidimas
Amžius	Sveiki tiriamieji	r p N	-0,366(**) 0,000 208	-0,319(**) 0,000 205	-0,307(**) 0,000 206	-0,261(**) 0,000 209	-0,376(**) 0,000 203
	Onkologiniai ligoniai	r p N	-0,117 0,246 101	0,026 0,797 101	-0,105 0,296 101	-0,102 0,310 101	-0,079 0,435 101

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.01$.

Šiame tyrime rastos reikšmingos vyrų bei moterų atleidimo parametrų koreliacijos su amžiumi (žr. 15 lentelę)..

Vyrų ir moterų atleidimo parametrų koreliacija su amžiumi

	Tiriamoji imtis		Atleidimas mamai	Atleidimas tėčiui	Atleidimas sutuoktiniui (draugui)	Atleidimas sau	Bendras atleidimas
Amžius	Vyrai	r p N	-0,505(**) 0,000 144	-0,470(**) 0,000 143	-0,452(**) 0,000 143	-0,443(**) 0,000 145	- 0,498(**) 0,000 141
	Moterys	r p N	-0,494(**) 0,000 165	-0,463(**) 0,000 163	-0,507(**) 0,000 164	-0,486(**) 0,000 165	- 0,509(**) 0,000 163
	Sveiki vyrai	r p N	-0,369(**) 0,000 96	-0,334(**) 0,001 95	-0,280(**) 0,006 95	-0,220(*) 0,031 97	- 0,376(**) 0,000 93
	Sveikos moterys	r p N	-0,358(**) 0,000 112	-0,302(**) 0,001 110	-0,325(**) 0,001 111	-0,308(**) 0,001 112	- 0,371(**) 0,000 110
	Sergantys vyrai	r p N	-0,123 0,405 48	0,038 0,798 48	-0,001 0,995 48	-0,042 0,775 48	-0,036 0,811 48
	Sergančios moterys	r p N	-0,132 0,347 53	0,021 0,880 53	-0,206 0,139 53	-0,160 0,253 53	-0,128 0,361 53

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.01$.

* Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.05$.

Didėjant tiriamų vyrų amžiui mažėja jų įvertinimai pagal parametrus „atleidimas mamai“ ($r=-0,505$, $p<0,01$), „atleidimas tėčiui“ ($r=-0,470$, $p<0,01$), „atleidimas sutuoktiniui (draugui)“

($r=-0,452$, $p<0,01$), „atleidimas sau“ ($r=-0,443$, $p<0,01$). Bendras vyrų atleidimo lygis taip pat reikšmingai mažėja didėjant tiriamųjų amžiui: $r=-0,498$, $p<0,01$. Tiriamųjų moterų amžiaus ir atleidimo parametru koreliacija taip pat neigiama: didėjant amžiui mažėja jų įvertinimai pagal parametrus „atleidimas mamai“ ($r=-0,494$, $p<0,01$), „atleidimas tėčiui“ ($r=-0,463$, $p<0,01$), „atleidimas sutuoktiniui (draugui)“ ($r=-0,507$, $p<0,01$), „atleidimas sau“ ($r=-0,486$, $p<0,01$). Bendras moterų atleidimo lygis neigiamai koreliuoja su jų amžiumi: $r=-0,509$, $p<0,01$. Išanalizavus tik sveikų vyrų ir moterų atleidimo parametru ryšius su amžiumi išlieka tos pačios koreliacijos: didėjant amžiui mažėja jų įvertinimai pagal parametrus „atleidimas mamai“ (sveiki vyrai: $r=-0,369$, $p<0,01$; sveikos moterys: $r=-0,358$, $p<0,01$), „atleidimas tėčiui“ (sveiki vyrai: $r=-0,334$, $p=0,001$; sveikos moterys: $r=-0,302$, $p=0,001$), „atleidimas sutuoktiniui (draugui)“ (sveiki vyrai: $r=-0,280$, $p=0,006$; sveikos moterys: $r=-0,325$, $p=0,001$), „atleidimas sau“ (sveiki vyrai: $r=-0,220$, $p=0,031$; sveikos moterys: $r=-0,308$, $p=0,001$), bendras atleidimo lygis (sveiki vyrai: $r=-0,376$, $p<0,01$; sveikos moterys: $r=-0,371$, $p<0,01$). Sergančių vyrų ir moterų grupėse reikšmingų atleidimo parametru koreliacijų su amžiumi nerasta

Nepriklausomai nuo to ar tiriamieji gyveno mieste, ar miestelyje ar kaime, visose grupėse pagal gyvenamą vietą rastos reikšmingos atleidimo parametru koreliacijos su amžiumi (žr. 16 lentelę). Didėjant amžiui mažėjo tiriamųjų įvertinimai pagal parametrus „atleidimas mamai“ (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,536$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,440$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,509$, $p<0,01$), „atleidimas tėčiui“ (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,507$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,376$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,519$, $p<0,01$), „atleidimas sutuoktiniui (draugui)“ (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,505$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,434$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,515$, $p<0,01$), „atleidimas sau“ (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,465$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,398$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,534$, $p<0,01$), bendras atleidimo lygis (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,547$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,432$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,534$, $p<0,01$). Išanalizavus atskirai sveikų ir sergančių tiriamųjų atleidimo parametru koreliacijas su amžiumi, ne visos iš jų išliko sveikų tiriamųjų grupėje, o sergančiųjų atleidimo parametrai reikšmingai nekoreliavo su amžiumi. Aptiktos šios reikšmingos sveikų tiriamųjų atleidimo parametru koreliacijos su amžiumi: didėjant amžiui mažėjo sveikų tiriamųjų įvertinimai pagal parametrus „atleidimas mamai“ (gyvenantys mieste sveiki tiriamieji: $r=-0,410$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: $r=-0,564$, $p<0,01$), „atleidimas tėčiui“ (gyvenantys mieste sveiki tiriamieji: $r=-0,396$, $p=0,001$; gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: $r=-0,280$, $p=0,014$; gyvenantys kaime sveiki tiriamieji: $r=-0,268$, $p=0,048$), „atleidimas sutuoktiniui (draugui)“ (gyvenantys mieste sveiki tiriamieji: $r=-0,287$, $p=0,013$; gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji:

r=-0,369, p=0,001), „atleidimas sau“ (gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: r=-0,272, p=0,016; gyvenantys kaime sveiki tiriamieji: r=-0,345, p=0,010), bendras atleidimo lygis (gyvenantys mieste sveiki tiriamieji: r=-0,401, p<0,01; gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: r=-0,427, p<0,01; gyvenantys kaime sveiki tiriamieji: r=-0,303, p=0,025).

16 lentelė

Tiriamųjų gyvenančių mieste, miestelyje arba kaime atleidimo parametrų koreliacija su amžiumi

	Tiriamoji imtis		Atleidimas mamai	Atleidimas tėčiui	Atleidimas sutuoktiniui (draugui)	Atleidimas sau	Bendras atleidimas
Amžius	Gyvenantys mieste tiriamieji	r p N	-0,536(**) 0,000 112	-0,507(**) 0,000 110	-0,505(**) 0,000 112	-0,465(**) 0,000 113	-0,547(**) 0,000 110
	Gyvenantys miestelyje tiriamieji	r p N	-0,440(**) 0,000 116	-0,376(**) 0,000 115	-0,434(**) 0,000 114	-0,398(**) 0,000 116	-0,432(**) 0,000 113
	Gyvenantys kaime tiriamieji	r p N	-0,509(**) 0,000 81	-0,519(**) 0,000 81	-0,515(**) 0,000 81	-0,534(**) 0,000 81	-0,534(**) 0,000 81
	Gyvenantys mieste sveiki tiriamieji	r p N	-0,410(**) 0,000 75	-0,396(**) 0,001 73	-0,287(*) 0,013 75	-0,187 0,106 76	-0,401(**) 0,000 73
	Gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji	r p N	-0,564(**) 0,000 78	-0,280(*) 0,014 77	-0,369(**) 0,001 76	-,272(*) ,016 78	-0,427(**) 0,000 75
	Gyvenantys kaime sveiki tiriamieji	r p N	-0,184 0,178 55	-0,268(*) 0,048 55	-0,264 0,052 55	-0,345(**) 0,010 55	-0,303(*) 0,025 55
	Gyvenantys mieste sergantys tiriamieji	r p N	-0,263 0,116 37	-0,040 0,812 37	-0,312 0,060 37	-0,255 0,128 37	-0,241 0,150 37
	Gyvenantys miestelyje sergantys tiriamieji	r p N	0,039 0,816 38	0,096 0,566 38	-0,007 0,968 38	-0,004 0,979 38	0,039 0,818 38
	Gyvenantys kaime sergantys tiriamieji	r p N	-0,033 0,872 26	0,130 0,527 26	0,134 0,514 26	0,027 0,897 26	0,070 0,735 26

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.01$.

* Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.05$.

Gautos reikšmingos empatijos parametrų koreliacijos su amžiumi (žr. 17 lentelę). Didėjant tiriamųjų amžiui atitinkamai mažėja įvertinimai pagal parametrus „empatija mamai“ ($r=-0,486$, $p<0,01$), „empatija tėčiui“ ($r=-0,462$, $p<0,01$), „empatija sutuoktiniui (draugui)“ ($r=-0,454$, $p<0,01$), „empatija sau“ ($r=-0,515$, $p<0,01$). Bendras tiriamųjų empatijos lygis taip pat reikšmingai mažėja didėjant tiriamųjų amžiui: $r=-0,508$, $p<0,01$.

17 lentelė

Empatijos parametrų koreliacija su amžiumi

		Empatija mamai	Empatija tėčiui	Empatija sutuoktiniui (draugui)	Empatija sau	Bendras empatijos lygis
Amžius	r	-0,486(**)	-0,462(**)	-0,454(**)	-0,515(**)	-0,508(**)
	p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
	N	309	306	308	310	304

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.01$.

Panagrinėjus atskirai onkologinių ligonių ir sveikų tiriamųjų empatijos parametrų ryšį su amžiumi matyti, jog reikšminga koreliacija išlieka tik sveikų tiriamųjų grupėje, tuo tarpu onkologinių ligonių koreliacija su amžiumi nereikšminga (žr. 18 lentelę). Didėjant sveikų tiriamųjų amžiui atitinkamai mažėja įvertinimai pagal parametrus „empatija mamai“ ($r=-0,373$, $p<0,01$), „empatija tėčiui“ ($r=-0,339$, $p<0,01$), „empatija sutuoktiniui (draugui)“ ($r=-0,303$, $p<0,01$), „empatija sau“ ($r=-0,463$, $p<0,01$). Bendras sveikų tiriamųjų empatijos lygis taip pat reikšmingai mažėja didėjant tiriamųjų amžiui: $r=-0,435$, $p<0,01$.

18 lentelė

Sveikų tiriamųjų ir onkologinių ligonių empatijos parametrų koreliacija su amžiumi

	Tiriamoji imtis		Empatija mamai	Empatija tėčiui	Empatija sutuoktiniui (draugui)	Empatija sau	Bendras empatijos lygis
Amžius	Sveiki tiriamieji	r	-0,373(**)	-0,339(**)	-0,303(**)	-0,463(**)	-0,435(**)
		p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
		N	208	205	207	209	203
	Onkologiniai ligoniai	r	-0,063	0,025	-0,023	-0,059	-0,030
		p	0,531	0,805	0,821	0,559	0,766
		N	101	101	101	101	101

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.01$.

Šiame tyrime rastos reikšmingos vyrų bei moterų empatijos parametrų koreliacijos su amžiumi (žr. 19 lentelę). Didėjant tiriamųjų vyrų amžiui mažėja jų įvertinimai pagal parametrus „empatija mamai“ ($r=-0,479$, $p<0,01$), „empatija tėčiui“ ($r=-0,444$, $p<0,01$), „empatija sutuoktiniui (draugui)“ ($r=-0,471$, $p<0,01$), „empatija sau“ ($r=-0,503$, $p<0,01$). Bendras vyrų empatijos lygis taip pat reikšmingai mažėja didėjant jų amžiui: $r=-0,504$, $p<0,01$. Tiriamųjų moterų

amžiaus ir atleidimo parametru koreliacija neigiama: didėjant amžiui mažėja jų įvertinimai pagal parametrus „empatija mamai“ ($r=-0,507$, $p<0,01$), „empatija tėčiui“ ($r=-0,475$, $p<0,01$), „empatija sutuoktiniui (draugui)“ ($r=-0,437$, $p<0,01$), „empatija sau“ ($r=-0,529$, $p<0,01$). Bendras moterų empatijos lygis taip pat reikšmingai mažėja didėjant jų amžiui: $r=-0,513$, $p<0,01$. Išanalizavus tik sveikų vyrų ir moterų atleidimo parametru ryšius su amžiumi išlieka tos pačios koreliacijos: didėjant amžiui mažėja jų įvertinimai pagal parametrus „empatija mamai“ (sveiki vyrai: $r=-0,259$, $p=0,011$; sveikos moterys: $r=-0,454$, $p<0,01$), „empatija tėčiui“ (sveiki vyrai: $r=-0,289$, $p=0,005$; sveikos moterys: $r=-0,374$, $p<0,01$), „empatija sutuoktiniui (draugui)“ (sveiki vyrai: $r=-0,351$, $p<0,01$; sveikos moterys: $r=-0,256$, $p=0,007$), „empatija sau“ (sveiki vyrai: $r=-0,388$, $p<0,01$; sveikos moterys: $r=-0,522$, $p<0,01$), bendras empatijos lygis (sveiki vyrai: $r=-0,392$, $p<0,01$; sveikos moterys: $r=-0,459$, $p<0,01$). Sergančių vyrų ir moterų grupėse reikšmingų empatijos parametru koreliacijų su amžiumi nerasta.

19 lentelė

Vyrų ir moterų empatijos parametru koreliacija su amžiumi

	Tiriamoji imtis		Empatija mamai	Empatija tėčiui	Empatija sutuoktiniui (draugui)	Empatija sau	Bendras empatijos lygis
Amžius	Vyrai	r p N	- 0,479(**) 0,000 144	- 0,444(**) 0,000 143	-0,471(**) 0,000 143	- 0,503(**) 0,000 145	- 0,504(**) 0,000 141
	Moterys	r p N	- 0,507(**) 0,000 165	- 0,475(**) 0,000 163	-0,437(**) 0,000 165	- 0,529(**) 0,000 165	- 0,513(**) 0,000 163
	Sveiki vyrai	r p N	-0,259(*) 0,011 96	- 0,289(**) 0,005 95	-0,351(**) 0,000 95	- 0,388(**) 0,000 97	- 0,392(**) 0,000 93
	Sveikos moterys	r p N	- 0,454(**) 0,000 112	- 0,374(**) 0,000 110	-0,256(**) 0,007 112	- 0,522(**) 0,000 112	- 0,459(**) 0,000 110
	Sergantys vyrai	r p N	-0,083 0,574 48	0,013 0,929 48	0,006 0,968 48	-0,050 0,734 48	-0,029 0,843 48
	Sergančios moterys	r p N	-0,060 0,667 53	0,048 0,735 53	-0,049 0,728 53	-0,074 0,598 53	-0,034 0,809 53

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.01$.

* Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.05$.

Nepriklausomai nuo to ar tiriamieji gyveno mieste, ar miestelyje ar kaime, visose grupėse pagal gyvenamą vietą rastos reikšmingos empatijos parametru koreliacijos su amžiumi (žr. 20

lentelę). Didėjant amžiui mažėjo tiriamųjų įvertinimai pagal parametrus „empatija mamai“ (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,531$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,376$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,556$, $p<0,01$), „empatija tėčiui (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,505$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,372$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,511$, $p<0,01$), „empatija sutuoktiniui (draugui)“ (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,492$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,366$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,499$, $p<0,01$), „empatija sau“ (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,498$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,468$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,595$, $p<0,01$), bendras empatijos lygis (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,544$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,418$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,561$, $p<0,01$). Išanalizavus atskirai sveikų ir sergančių tiriamųjų empatijos parametrų koreliacijas su amžiumi, ne visos iš jų išliko sveikų tiriamųjų grupėje, o sergančiųjų empatijos parametrai reikšmingai nekoreliavo su amžiumi. Aptiktos šios reikšmingos sveikų tiriamųjų empatijos parametrų koreliacijos su amžiumi: didėjant amžiui mažėjo sveikų tiriamųjų įvertinimai pagal parametrus „empatija mamai“ (gyvenantys mieste sveiki tiriamieji: $r=-0,463$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: $r=-0,293$, $p=0,009$; gyvenantys kaime sveiki tiriamieji: $r=-0,389$, $p=0,003$), „empatija tėčiui (gyvenantys mieste sveiki tiriamieji: $r=-0,348$, $p=0,003$; gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: $r=-0,305$, $p=0,007$; gyvenantys kaime sveiki tiriamieji: $r=-0,356$, $p=0,008$), „empatija sutuoktiniui (draugui)“ (gyvenantys mieste sveiki tiriamieji: $r=-0,331$, $p=0,004$; gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: $r=-0,310$, $p=0,006$), „empatija sau“ (gyvenantys mieste sveiki tiriamieji: $r=-0,448$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: $r=-0,488$, $p<0,01$; gyvenantys kaime sveiki tiriamieji: $r=-0,475$, $p<0,01$), bendras empatijos lygis (gyvenantys mieste sveiki tiriamieji: $r=-0,451$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: $r=-0,423$, $p<0,01$; gyvenantys kaime sveiki tiriamieji: $r=-0,434$, $p=0,001$).

20 lentelė

Tiriamųjų gyvenančių mieste, miestelyje arba kaime empatijos parametrų koreliacija su amžiumi

	Tiriamoji imtis		Empatija mamai	Empatija tėčiui	Empatija sutuoktiniui (draugui)	Empatija sau	Bendras empatijos lygis
Amžius	Gyvenantys mieste tiriamieji	r	-0,531(**)	-0,505(**)	-0,492(**)	-0,498(**)	-0,544(**)
		p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
		N	112	110	113	113	110
	Gyvenantys miestelyje tiriamieji	r	-0,376(**)	-0,372(**)	-0,366(**)	-0,468(**)	-0,418(**)
		p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
		N	116	115	114	116	113
	Gyvenantys kaime tiriamieji	r	-0,556(**)	-0,511(**)	-0,499(**)	-0,595(**)	-0,561(**)
		p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
		N	81	81	81	81	81

Gyvenantys mieste sveiki tiriamieji	r p N	-0,463(**) 0,000 75	-0,348(**) 0,003 73	-0,331(**) 0,004 76	-0,448(**) 0,000 76	-0,451(**) 0,000 73
Gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji	r p N	-0,293(**) 0,009 78	-0,305(**) 0,007 77	-0,310(**) 0,006 76	-0,488(**) 0,000 78	-0,423(**) 0,000 75
Gyvenantys kaime sveiki tiriamieji	r p N	-0,389(**) 0,003 55	-0,356(**) 0,008 55	-0,227 0,095 55	-0,475(**) 0,000 55	-0,434(**) 0,001 55
Gyvenantys mieste sergantys tiriamieji	r p N	-0,127 0,453 37	-0,140 0,408 37	-0,220 0,191 37	-0,101 0,553 37	-0,167 0,323 37
Gyvenantys miestelyje sergantys tiriamieji	r p N	0,061 0,718 38	0,118 0,480 38	0,191 0,251 38	0,053 0,750 38	0,126 0,452 38
Gyvenantys kaime sergantys tiriamieji	r p N	-0,052 0,801 26	0,184 0,367 26	0,098 0,634 26	-0,046 0,824 26	0,060 0,770 26

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0.01$.

Nuoskaudų įsisąmoninimo parametrai reikšmingai koreliuoja su amžiumi (žr. 21 lentelę). Didėjant tiriamųjų amžiui atitinkamai didėja įvertinimai pagal parametrus „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai“ ($r=0,491$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui“ ($r=0,497$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)“ ($r=0,519$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau“ ($r=0,494$, $p<0,01$). Bendras tiriamųjų nuoskaudų įsisąmoninimo lygis taip pat reikšmingai didėja didėjant tiriamųjų amžiui: $r=0,528$, $p<0,01$.

21 lentelė

Nuoskaudų įsisąmoninimo parametrų koreliacija su amžiumi

		Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai	Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui	Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)	Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau	Bendras Nuoskaudų įsisąmoninimo lygis
Amžius	r p N	0,491(**) 0,000 308	0,497(**) 0,000 306	0,519(**) 0,000 308	0,494(**) 0,000 310	0,528(**) 0,000 304

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0.01$.

Reikšminga išlieka tik sveikų tiriamųjų nuoskaudų įsisąmoninimo parametru koreliacija su amžiumi, tuo tarpu onkologinių ligonių koreliacija su amžiumi nereikšminga (žr. 22 lentelę). Didėjant sveikų tiriamųjų amžiui atitinkamai didėja įvertinimai pagal parametrus „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai“ ($r=0,226$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui“ ($r=0,236$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)“ ($r=0,360$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau“ ($r=0,359$, $p<0,01$). Bendras sveikų tiriamųjų nuoskaudų įsisąmoninimo lygis taip pat reikšmingai didėja didėjant tiriamųjų amžiui: $r=0,327$, $p<0,01$.

22 lentelė

Sveikų tiriamųjų ir onkologinių ligonių nuoskaudų įsisąmoninimo parametru koreliacija su amžiumi

	Tiriamoji imtis		Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai	Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui	Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)	Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau	Bendras Nuoskaudų įsisąmoninimo lygis
Amžius	Sveiki tiriamieji	r p N	0,226(**) 0,001 207	0,236(**) 0,001 205	0,360(**) 0,000 207	0,359(**) 0,000 209	0,327(**) 0,000 203
	Onkologiniai ligoniai	r p N	0,155 0,121 101	0,112 0,263 101	0,107 0,285 101	-0,013 0,899 101	0,115 0,251 101

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.01$.

Reikšmingos vyrų bei moterų nuoskaudų įsisąmoninimo parametru koreliacijos su amžiumi pateiktos 23 lentelėje. Didėjant tiriamų vyrų amžiui didėja jų įvertinimai pagal parametrus „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai“ ($r=0,512$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui“ ($r=0,519$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)“ ($r=0,511$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau“ ($r=0,469$, $p<0,01$), bei bendras nuoskaudų įsisąmoninimo lygis ($r=0,540$, $p<0,01$). Tiriamų moterų amžiaus ir atleidimo parametru koreliacija teigiama: didėjant amžiui didėja jų įvertinimai pagal parametrus „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai“ ($r=0,469$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui“ ($r=0,477$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)“ ($r=0,524$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau“ ($r=0,515$, $p<0,01$), bei bendras nuoskaudų įsisąmoninimo lygis ($r=0,514$, $p<0,01$). Išanalizavus tik sveikų vyrų ir moterų nuoskaudų įsisąmoninimo parametru ryšius su amžiumi išlieka teigiamos amžiaus koreliacijos su parametrais: „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai“ (sveiki vyrai: $r=0,240$, $p=0,019$; sveikos moterys: $r=0,206$, $p=0,030$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui“ (sveiki vyrai: $r=0,219$, $p=0,033$; sveikos moterys: $r=0,238$, $p=0,012$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis

sutuoktiniui (draugui)“ (sveiki vyrai: $r=0,307$, $p=0,002$; sveikos moterys: $r=0,394$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau“ (sveiki vyrai: $r=0,258$, $p=0,011$; sveikos moterys: $r=0,434$, $p<0,01$), bei bendru nuoskaudų įsisąmoninimo lygiu (sveiki vyrai: $r=0,311$, $p=0,002$; sveikos moterys: $r=0,327$, $p<0,01$). Sergančių vyrų ir moterų grupėse reikšmingų nuoskaudų įsisąmoninimo parametrų koreliacijų su amžiumi nerasta.

23 lentelė

Vyrų ir moterų nuoskaudų įsisąmoninimo parametrų koreliacija su amžiumi

	Tiriamoji imtis		Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai	Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui	Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)	Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau	Bendras Nuoskaudų įsisąmoninimo lygis
Amžius	Vyrai	r p N	0,512(**) 0,000 144	0,519(**) 0,000 143	0,511(**) 0,000 143	0,469(**) 0,000 145	0,540(**) 0,000 141
	Moterys	r p N	0,469(**) 0,000 164	0,477(**) 0,000 163	0,524(**) 0,000 165	0,515(**) 0,000 165	0,514(**) 0,000 163
	Sveiki vyrai	r p N	0,240(*) 0,019 96	0,219(*) 0,033 95	0,307(**) 0,002 95	0,258(*) 0,011 97	0,311(**) 0,002 93
	Sveikos moterys	r p N	0,206(*) 0,030 111	0,238(*) 0,012 110	0,394(**) 0,000 112	0,434(**) 0,000 112	0,327(**) 0,000 110
	Sergantys vyrai	r p N	0,156 0,291 48	0,191 0,193 48	0,106 0,474 48	-0,021 0,887 48	0,133 0,368 48
	Sergančios moterys	r p N	0,156 0,265 53	0,020 0,889 53	0,104 0,459 53	-0,001 0,992 53	0,091 0,517 53

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha= 0.01$.

* Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha= 0.05$.

Rastos reikšmingos tiriamųjų iš miesto, miestelio ar kaimo nuoskaudų įsisąmoninimo parametrų koreliacijos su amžiumi (žr. 24 lentelę). Didėjant amžiui didėjo tiriamųjų įvertinimai pagal parametrus „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai“ (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=0,497$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=0,454$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=0,540$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=0,524$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=0,441$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=0,538$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)“ (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=0,531$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=0,463$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=0,581$, $p<0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau“ (gyvenantys mieste

tiriamieji: $r=0,494$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=0,456$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=0,549$, $p<0,01$), bendras nuoskaudų įsisąmoninimo lygis (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=0,547$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=0,476$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=0,576$, $p<0,01$). Aptiktos šios reikšmingos teigiamos sveikų tiriamųjų nuoskaudų įsisąmoninimo parametrų koreliacijos su amžiumi: „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai“ (gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: $r=0,312$, $p=0,005$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui (gyvenantys mieste sveiki tiriamieji: $r=0,256$, $p=0,029$; gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: $r=0,246$, $p=0,031$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)“ (gyvenantys mieste sveiki tiriamieji: $r=0,338$, $p=0,003$; gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: $r=0,338$, $p=0,001$; gyvenantys kaime sveiki tiriamieji: $r=0,367$, $p=0,006$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau“ (gyvenantys mieste sveiki tiriamieji: $r=0,386$, $p=0,001$; gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: $r=0,387$, $p<0,01$; gyvenantys kaime sveiki tiriamieji: $r=0,292$, $p=0,030$), bendras nuoskaudų įsisąmoninimo lygis (gyvenantys mieste sveiki tiriamieji: $r=0,327$, $p=0,005$; gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji: $r=0,367$, $p=0,001$; gyvenantys kaime sveiki tiriamieji: $r=0,283$, $p=0,036$). Sergančių tiriamųjų gyvenančių mieste, miestelyje arba kaime nuoskaudų įsisąmoninimo parametrai reikšmingai nekoreliuoja su amžiumi išskyrus vieną: parametras „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)“ teigiamai koreliavo su gyvenančių mieste sergančių tiriamųjų amžiumi ($r=0,331$, $p=0,045$).

24 lentelė

Tiriamųjų gyvenančių mieste, miestelyje arba kaime nuoskaudų įsisąmoninimo parametrų koreliacija su amžiumi

	Tiriamoji imtis		Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai	Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui	Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)	Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau	Bendras Nuoskaudų įsisąmoninimo lygis
Amžius	Gyvenantys mieste tiriamieji	r p N	0,497(**) 0,000 111	0,524(**) 0,000 110	0,531(**) 0,000 113	0,494(**) 0,000 113	0,547(**) 0,000 110
	Gyvenantys miestelyje tiriamieji	r p N	0,454(**) 0,000 116	0,441(**) 0,000 115	0,463(**) 0,000 114	0,456(**) 0,000 116	0,476(**) 0,000 113
	Gyvenantys kaime tiriamieji	r p N	0,540(**) 0,000 81	0,538(**) 0,000 81	0,581(**) 0,000 81	0,549(**) 0,000 81	0,576(**) 0,000 81
	Gyvenantys mieste sveiki tiriamieji	r p N	0,217 0,063 74	0,256(*) 0,029 73	0,338(**) 0,003 76	0,386(**) 0,001 76	0,327(**) 0,005 73
	Gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji	r p N	0,312(**) 0,005 78	0,246(*) 0,031 77	0,388(**) 0,001 76	0,387(**) 0,000 78	0,367(**) 0,001 75

Gyvenantys kaime sveiki tiriamieji	r p N	0,133 0,332 55	0,201 0,141 55	0,367(**) 0,006 55	0,292(*) 0,030 55	0,283(*) 0,036 55
Gyvenantys mieste sergantys tiriamieji	r p N	0,253 0,131 37	0,247 0,140 37	0,331(*) 0,045 37	0,013 0,941 37	0,257 0,125 37
Gyvenantys miestelyje sergantys tiriamieji	r p N	0,056 0,737 38	0,099 0,556 38	-0,021 0,899 38	-0,103 0,538 38	0,021 0,901 38
Gyvenantys kaime sergantys tiriamieji	r p N	0,184 0,367 26	-0,029 0,890 26	-0,072 0,726 26	0,024 0,906 26	0,034 0,868 26

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0.01$.

* Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0.05$.

Dievo atleidimo priėmimo parametrai reikšmingai neigiamai koreliuoja su amžiumi (žr. 25 lentelę). Didėjant tiriamųjų amžiui atitinkamai mažėja įvertinimai pagal parametrus „Dievo atleidimo už santykius su mama priėmimas“ ($r = -0,358$, $p < 0,01$), „Dievo atleidimo už santykius su tėčiu priėmimas“ ($r = -0,339$, $p < 0,01$), „Dievo atleidimo už santykius su sutuoktiniu (draugu) priėmimas“ ($r = -0,367$, $p < 0,01$), „Dievo atleidimo sau priėmimas“ ($r = -0,482$, $p < 0,01$). Bendras tiriamųjų Dievo atleidimo priėmimo lygis taip pat reikšmingai mažėja didėjant tiriamųjų amžiui: $r = -0,477$, $p < 0,01$.

25 lentelė

Dievo atleidimo priėmimo parametų koreliacija su amžiumi

		Dievo atleidimo už santykius su mama priėmimas	Dievo atleidimo už santykius su tėčiu priėmimas	Dievo atleidimo už santykius su sutuoktiniu (draugu) priėmimas	Dievo atleidimo sau priėmimas	Bendras dievo atleidimo priėmimo lygis
Amžius	r p N	-0,358(**) 0,000 308	-0,339(**) 0,000 306	-0,367(**) 0,000 308	-0,482(**) 0,000 310	-0,477(**) 0,000 304

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0.01$.

Panagrinėjus atskirai onkologinių ligonių ir sveikų tiriamųjų Dievo atleidimo priėmimo parametų ryšį su amžiumi matyti, jog tėra tik pora reikšmingų koreliacijų sveikų tiriamųjų grupėje, tuo tarpu onkologinių ligonių koreliacija su amžiumi nereikšminga (žr. 26 lentelę). Didėjant sveikų tiriamųjų amžiui mažėja įvertinimai pagal parametą „Dievo atleidimo sau

priėmimas“: ($r=-0,371$, $p<0,01$). Sveikų tiriamųjų bendras Dievo atleidimo priėmimo lygis mažėja didėjant tiriamųjų amžiui: $r=-0,283$, $p<0,01$.

26 lentelė

Sveikų tiriamųjų ir onkologinių ligonių Dievo atleidimo priėmimo parametrų koreliacija su amžiumi

	Tiriamoji imtis		Dievo atleidimo už santykius su mama priėmimas	Dievo atleidimo už santykius su tėčiu priėmimas	Dievo atleidimo už santykius su sutuoktiniu (draugu) priėmimas	Dievo atleidimo sau priėmimas	Bendras dievo atleidimo priėmimo lygis
Amžius	Sveiki tiriamieji	r p N	-0,036 0,605 207	0,032 0,652 205	-0,038 0,591 207	-0,371(**) 0,000 209	-0,283(**) 0,000 203
	Onkologiniai ligoniai	r p N	-0,099 0,322 101	-0,027 0,788 101	-0,172 0,086 101	-,047 ,639 101	-0,081 0,421 101

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.01$.

Šiame tyrime rastos reikšmingos vyrų bei moterų Dievo atleidimo priėmimo parametrų koreliacijos su amžiumi (žr. 27 lentelė). Didėjant tiriamų vyrų amžiui mažėja jų įvertinimai pagal parametrus „Dievo atleidimo už santykius su mama priėmimas“ ($r=-0,391$, $p<0,01$), „Dievo atleidimo už santykius su tėčiu priėmimas“ ($r=-0,424$, $p<0,01$), „Dievo atleidimo už santykius su sutuoktiniu (draugu) priėmimas“ ($r=-0,423$, $p<0,01$), „Dievo atleidimo sau priėmimas“ ($r=-0,491$, $p<0,01$). Bendras vyrų Dievo atleidimo priėmimo lygis taip pat reikšmingai mažėja didėjant jų amžiui: $r=-0,501$, $p<0,01$. Tiriamų moterų amžiaus ir Dievo atleidimo priėmimo parametrų koreliacija neigiama: didėjant amžiui mažėja jų įvertinimai pagal parametrus „Dievo atleidimo už santykius su mama priėmimas“ ($r=-0,344$, $p<0,01$), „Dievo atleidimo už santykius su tėčiu priėmimas“ ($r=-0,264$, $p<0,01$), „Dievo atleidimo už santykius su sutuoktiniu (draugu) priėmimas“ ($r=-0,409$, $p<0,01$), „Dievo atleidimo sau priėmimas“ ($r=-0,478$, $p<0,01$). Bendras moterų Dievo atleidimo priėmimo lygis taip pat reikšmingai mažėja didėjant jų amžiui: $r=-0,459$, $p<0,01$. Panagrinėjus atskirai sveikų ir nesveikų vyrų bei moterų Dievo atleidimo priėmimo parametrų koreliacijas su amžiumi, rastos tik šios reikšmingos koreliacijos: „Dievo atleidimo sau priėmimas“ parametro įvertinimai mažėja didėjant sveikų vyrų ($r=-0,454$, $p<0,01$) bei sveikų moterų ($r=-0,301$, $p=0,001$) amžiui. Bendras Dievo atleidimo priėmimo lygis mažėja didėjant sveikų vyrų ($r=-0,379$, $p<0,01$) bei sveikų moterų ($r=-0,206$, $p=0,031$) amžiui. Sergančių vyrų ir moterų grupėse reikšmingų Dievo atleidimo priėmimo parametrų koreliacijų su amžiumi nerasta.

Vyrų ir moterų Dievo atleidimo priėmimo parametrų koreliacija su amžiumi

	Tiriamoji imtis		Dievo atleidimo už santykius su mama priėmimas	Dievo atleidimo už santykius su tėčiu priėmimas	Dievo atleidimo už santykius su sutuoktiniu (draugu) priėmimas	Dievo atleidimo sau priėmimas	Bendras dievo atleidimo priėmimo lygis
Amžius	Vyrai	r	-0,391(**)	-0,424(**)	-0,323(**)	-0,491(**)	-0,501(**)
		p	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
		N	144	143	143	145	141
	Moterys	r	-0,344(**)	-0,264(**)	-0,409(**)	-0,478(**)	-0,459(**)
		p	0,000	0,001	0,000	0,000	0,000
		N	164	163	165	165	163
Sveiki vyrai	r	-0,041	-0,053	-0,038	-0,454(**)	-0,379(**)	
	p	0,695	0,611	0,715	0,000	0,000	
Sveikos moterys	r	-0,056	0,107	-0,025	-0,301(**)	-0,206(*)	
	p	0,557	0,268	0,794	0,001	0,031	
Sergantys vyrai	r	-0,166	-0,177	-0,124	0,027	-0,053	
	p	0,259	0,229	0,402	0,853	0,719	
Sergančios moterys	r	-0,039	0,088	-0,255	-0,128	-0,115	
	p	0,779	0,533	0,065	0,361	0,413	
		N	53	53	53	53	53

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.01$.

* Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.05$.

Rastos reikšmingos tiriamųjų, gyvenančių mieste, miestelyje arba kaime, Dievo atleidimo priėmimo parametrų koreliacijos su amžiumi (žr. 28 lentelę). Didėjant amžiui mažėjo tiriamųjų įvertinimai pagal parametrus „Dievo atleidimo už santykius su mama priėmimas“ (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,407$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,263$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,405$, $p<0,01$), „Dievo atleidimo už santykius su tėčiu priėmimas“ (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,370$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,221$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,413$, $p<0,01$), „Dievo atleidimo už santykius su sutuoktiniu (draugu) priėmimas“ (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,416$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,210$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,507$, $p<0,01$), „Dievo atleidimo sau priėmimas“ (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,471$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,429$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,564$, $p<0,01$), bendras Dievo atleidimo priėmimo lygis (gyvenantys mieste tiriamieji: $r=-0,491$, $p<0,01$; gyvenantys miestelyje tiriamieji: $r=-0,398$, $p<0,01$; gyvenantys kaime tiriamieji: $r=-0,547$, $p<0,01$). Išanalizavus atskirai sveikų ir sergančių tiriamųjų Dievo atleidimo priėmimo parametrų koreliacijas su amžiumi, tik kelios iš jų išliko sveikų tiriamųjų grupėje, o sergančiųjų Dievo atleidimo priėmimo parametrai

reikšmingai nekoreliavo su amžiumi. Didėjant gyvenančių mieste sveikų tiriamųjų amžiui mažėjo parametro „Dievo atleidimo sau priėmimas“ įvertinimai: $r=-0,308$, $p=0,007$. Gyvenačių miestelyje sveikų tiriamųjų amžiui didėjant mažėjo parametro „Dievo atleidimo sau priėmimas“ įvertinimas ($r=-0,399$, $p<0,01$) bei bendro Dievo atleidimo priėmimo lygio įvertinimas ($r=-0,284$, $p=0,013$). Didėjant gyvenančių kaime sveikų tiriamųjų amžiui mažėjo parametru „Dievo atleidimo priėmimas už santykius su sutuoktiniu (draugu)“ ($r=-0,313$, $p=0,020$), „Dievo atleidimo sau priėmimas“ ($r=-0,426$, $p=0,001$) bei bendro Dievo atleidimo priėmimo lygio įvertinimai ($r=-0,344$, $p=0,010$).

28 lentelė

Tiriamųjų gyvenančių mieste, miestelyje arba kaime Dievo atleidimo priėmimo parametru koreliacija su amžiumi

	Tiriamoji imtis		Dievo atleidimo už santykius su mama priėmimas	Dievo atleidimo už santykius su tėčiu priėmimas	Dievo atleidimo už santykius su sutuoktiniu (draugu) priėmimas	Dievo atleidimo sau priėmimas	Bendras dievo atleidimo priėmimo lygis
Amžius	Gyvenantys mieste tiriamieji	r p N	-0,407(**) 0,000 111	-0,370(**) 0,000 110	-0,416(**) 0,000 113	-0,471(**) 0,000 113	-0,491(**) 0,000 110
	Gyvenantys miestelyje tiriamieji	r p N	-0,263(**) 0,004 116	-0,221(*) 0,018 115	-0,210(*) 0,025 114	-0,429(**) 0,000 116	-0,398(**) 0,000 113
	Gyvenantys kaime tiriamieji	r p N	-0,405(**) 0,000 81	-0,413(**) 0,000 81	-0,507(**) 0,000 81	-0,564(**) 0,000 81	-0,547(**) 0,000 81
	Gyvenantys mieste sveiki tiriamieji	r p N	-0,053 0,655 74	-0,042 0,723 73	-0,056 0,632 76	-0,308(**) 0,007 76	-0,227 0,054 73
	Gyvenantys miestelyje sveiki tiriamieji	r p N	-0,079 0,493 78	0,113 0,329 77	0,168 0,148 76	-0,399(**) 0,000 78	-0,284(*) 0,013 75
	Gyvenantys kaime sveiki tiriamieji	r p N	0,042 0,762 55	0,100 0,466 55	-0,313(*) 0,020 55	-0,426(**) 0,001 55	-0,344(*) 0,010 55
	Gyvenantys mieste sergantys tiriamieji	r p N	-0,200 0,236 37	-0,200 0,235 37	-0,304 0,068 37	-0,150 0,375 37	-0,199 0,237 37
	Gyvenantys miestelyje sergantys tiriamieji	r p N	0,016 0,925 38	0,200 0,228 38	-0,161 0,336 38	0,039 0,818 38	0,021 0,900 38

	Gyvenantys kaime	r	-0,013	0,125	0,097	0,015	0,035
	sergantys	p	0,950	0,544	0,636	0,944	0,866
	tiriamieji	N	26	26	26	26	26

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0.01$.

* Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0.05$.

Ryšiai tarp gebėjimo atleisti, empatijos, nuoskaudų įsisąmoninimo, Dievo atleidimo priėmimo bei gyvenamosios vietos ir sveikatos-ligos laipsnio

Šiame tyrime buvo ieškota ryšių tarp gebėjimo atleisti, empatijos, nuoskaudų įsisąmoninimo, Dievo atleidimo priėmimo bei gyvenamosios vietos ir sveikatos-ligos laipsnio (žr. 29-32 lenteles).

29 lentelė

Ryšiais tarp gebėjimo atleisti parametų bei gyvenamosios vietos ir sveikatos-ligos laipsnio

Atleidimo parametras		Gyvenamoji vieta	Ligos laipsnis
Atleidimas mamai	r	-0,081	-0,714(**)
	p	0,156	0,000
	N	309	309
Atleidimas tėčiui	r	-0,004	-0,717(**)
	p	0,945	0,000
	N	306	306
Atleidimas sutuoktiniui (draugui)	r	-0,010	-0,690(**)
	p	0,857	0,000
	N	307	307
Atleidimas sau	r	0,029	-0,703(**)
	p	0,606	0,000
	N	310	310
Bendras atleidimo lygis	r	-0,015	-0,735(**)
	p	0,788	0,000
	N	304	304

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0.01$.

30 lentelė

Ryšiais tarp empatijos parametų bei gyvenamosios vietos ir sveikatos-ligos laipsnio

Empatijos parametras		Gyvenamoji vieta	Ligos laipsnis
Empatija mamai	r	-0,045	-0,687(**)
	p	0,429	0,000
	N	309	309
Empatija tėčiui	r	0,047	-0,681(**)
	p	0,411	0,000
	N	306	306
Empatija sutuoktiniui (draugui)	r	0,042	-0,661(**)
	p	0,463	0,000
	N	308	308

Empatija sau	r	-0,041	-0,623(**)
	p	0,470	0,000
	N	310	310
Bendras empatijos lygis	r	0,006	-0,711(**)
	p	0,910	0,000
	N	304	304

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.01$.

31 lentelė

Ryšiais tarp nuoskaudų įsisąmoninimo parametro bei gyvenamosios vietos ir sveikatos-ligos laipsnio

Nuoskaudų įsisąmoninimo parametras		Gyvenamoji vieta	Ligos laipsnis
Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai	r	0,019	0,650(**)
	p	0,738	0,000
	N	310	310
Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui	r	0,000	0,723(**)
	p	0,997	0,000
	N	306	306
Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)	r	0,008	0,662(**)
	p	0,896	0,000
	N	308	308
Nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau	r	0,019	0,650(**)
	p	0,738	0,000
	N	310	310
Bendras nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis	r	0,010	0,705(**)
	p	0,862	0,000
	N	304	304

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha=0.01$.

32 lentelė

Ryšiais Dievo atleidimo priėmimo parametrų bei gyvenamosios vietos ir sveikatos-ligos laipsnio

Dievo atleidimo priėmimo parametras		Gyvenamoji vieta	Ligos laipsnis
Dievo atleidimo už santykius su mama priėmimas	r	0,017	-0,563(**)
	p	0,768	0,000
	N	308	308
Dievo atleidimo už santykius su tėčiu priėmimas	r	0,071	-0,640(**)
	p	0,213	0,000
	N	306	306
Dievo atleidimo už santykius su sutuoktiniu (draugu) priėmimas	r	-0,024	-0,607(**)
	p	0,672	0,000
	N	308	308
Dievo atleidimo sau priėmimas	r	0,024	-0,682(**)
	p	0,679	0,000
	N	310	310

Bendras Dievo atleidimo priėmimo lygis	r	0,033	-0,699(**)
	p	0,561	0,000
	N	304	304

** Koreliacijos reikšmingumo lygmuo $\alpha = 0.01$.

Gyvenamoji vieta reikšmingai nekoreliuoja nei su vienu iš tirtų parametru. Tuo tarpu ligos laipsnis (sveikas tiriamasis, I stadija, II stadija, III stadija) reikšmingai koreliuoja su visais gebėjimo atleisti, empatijos, nuoskaudų įsisąmoninimo bei Dievo atleidimo priėmimo parametrais.

Didėjant ligos laipsniui mažėja parametru „atleidimas mamai“ ($r = -0,714$, $p < 0,01$), „atleidimas tėčiui“ ($r = -0,717$, $p < 0,01$), „atleidimas sutuoktiniui (draugui)“ ($r = -0,690$, $p < 0,01$), „atleidimas sau“ ($r = -0,703$, $p < 0,01$) bei bendras atleidimo lygis ($r = -0,735$, $p < 0,01$). Didėjant ligos laipsniui mažėja parametru „empatija mamai“ ($r = -0,687$, $p < 0,01$), „empatija tėčiui“ ($r = -0,681$, $p < 0,01$), „empatija sutuoktiniui (draugui)“ ($r = -0,661$, $p < 0,01$), „empatija sau“ ($r = -0,623$, $p < 0,01$) bei bendras empatijos lygis ($r = -0,711$, $p < 0,01$). Didėjant ligos laipsniui didėja parametru „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis mamai“ ($r = 0,650$, $p < 0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis tėčiui“ ($r = 0,723$, $p < 0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sutuoktiniui (draugui)“ ($r = 0,662$, $p < 0,01$), „nuoskaudų įsisąmoninimo laipsnis sau“ ($r = 0,650$, $p < 0,01$) bei bendras nuoskaudų įsisąmoninimo lygis ($r = 0,705$, $p < 0,01$). Didėjant ligos laipsniui mažėja parametru „Dievo atleidimo už santykius su mama priėmimas“ ($r = -0,563$, $p < 0,01$), „Dievo atleidimo už santykius su tėčiu priėmimas“ ($r = -0,640$, $p < 0,01$), „Dievo atleidimo už santykius su sutuoktiniu (draugu) priėmimas“ ($r = -0,607$, $p < 0,01$), „Dievo atleidimo sau priėmimas“ ($r = -0,682$, $p < 0,01$) bei bendras Dievo atleidimo priėmimo lygis ($r = -0,699$, $p < 0,01$).

IŠVADOS

1. Mokslinės literatūros analizė parodė, jog:
 - Gebėjimo atleisti ugdymas yra svarbi moralinio ir sveikatos ugdymo dalis (J. Rique ir M.T. Lins – Dyer ,2003; Jampolsky G.G., 2001; Grendstad N.M., 1999; Beresnevičienė D., 2004, 2005, 2005; Enright, Robert D.,1992; ir kt.).
 - Gebėjimas atleisti yra psichologinio gerumo atitikmuo (Jampolsky G.G., 2001; Grendstad N.M., 1999 ; Beresnevičienė D., 2004).
 - Vaikas gali mokytis, kai gali atleisti mokytojui (Rogers C., 2005).
2. Tyrimas parodė, kad pasitvirtino pirmoji hipotezė, jog sveiki tiriamieji atleidžia daugiau nei onkologiniai ligoniai: $t(122,658)=21,143, p<0,01$.
3. Pasitvirtino antroji hipotezė, jog sveikų tiriamųjų empatijos lygis didesnis nei onkologinių ligonių: $t(131,317)=18,894, p<0,01$.
4. Pasitvirtino trečioji hipotezė, jog sveikųjų moterų nuoskauda sau didesnė nei sveikų vyrų: $t(201)=-2,220, p=0,028$
5. Sveikieji mažiau įsisąmonina nuoskaudas nei sergantieji onkologinėmis ligomis: $t(302)=-25,996, p<0,01$..
6. Sveikųjų tiriamųjų Dievo atleidimo priėmimo lygis didesnis nei onkologinių ligonių: $t(121,730)=19,669, p<0,01$.
7. Sveikų vyrų empatijos mamai lygis didesnis nei sveikų moterų: $t(206)=2,234, p=0,027$).
8. Nustatyti ryšiai tarp gebėjimo atleisti, empatijos, nuoskaudų įsisąmoninimo, Dievo atleidimo priėmimo bei amžiaus grupėse pagal sveikatos būklę (sveiki ir sergantys), lyti:
 - a) Sveikų tiriamųjų amžiui didėjant atleidimo laipsnis mažėja: $r=-0,376, p<0,01$.
 - b) Sveikų tiriamųjų amžiui didėjant, empatija mažėja: (sveiki vyrai: $r=-0,392, p<0,01$; sveikos moterys: $r=-0,459, p<0,01$).
 - c) Sveikų tiriamųjų amžiui didėjant nuoskaudų įsisąmoninimas didėja: $r=0,327, p<0,01$.
 - d) Visų tiriamųjų amžiui didėjant Dievo atleidimo priėmimas mažėja: $r=-0,344, p=0,010$).
9. Nustatyti ryšiai tarp gebėjimo atleisti, empatijos, nuoskaudų įsisąmoninimo, Dievo atleidimo priėmimo ir ligos laipsnio, nustatyta:
 - a) Ligos laipsniui didėjant (sveikas tiriamasis, I stadija, II stadija, III stadija), atleidimo laipsnis mažėja: ($r=-0,735, p<0,01$), empatija mažėja: ($r=-0,711, p<0,01$), nuoskaudų

īsisamoninimas didēja: ($r=0,705$, $p<0,01$) ir Dievo atleidimo priēmimas mažēja:
($r=0,705$, $p<0,01$); ($r=-0,699$, $p<0,01$).

REKOMENDACIJOS

Atsižvelgiant į gebėjimo atleisti ugdymą bei tyrimo rezultatus, reikėtų:

- Vaikus išmokyti, kaip atleisti sau ir kitiems (P.White, 2002; J.Rique, M.T.Lins-Dyer, 2003).
- Tyrimas parodė, kad reikia ugdyti šias gebėjimo atleisti ypatybes: atleidimą, empatiją, Dievo atleidimo priėmimą ir nuoskaudų įsisąmonimą.
- Reikia mokytis keisti požiūrį į aplinką, nes tik tuomet nustosime ieškoti kaltų dėl savo nelaimių ir pasveiksime fiziškai ir dvasiškai (Jamposlky G.G., 2001).
- Ugdytojo tikslas – padėti suprasti ir priimti save toks koks esu be priverstinių „gerovės sąlygų“. Ugdymo tikslas – besąlyginė meilė vaikui ir laisvė mokytis (Rogers C.).
- Mokyti atleisti, nes atleidimas užtikrina dvasios ramybę ir puikią sveikatą (Beresnevičienė D., 2005).
- Išsiugdžius poreikį kurti savo gyvenimą, laisvai apsispręsti, mokytis atleisti ir mylėti save ir kitus, kyla intuicijos išlavavimo poreikis, jos įsisąmoninimo poreikis, priimamas tikėjimo poreikis (Beresnevičienė D., 2005).
- Atleidimo modeliai turi būti plėtojami (Subkoviak, Michael J., 1992).
- Kai kam nors dovanoji didžiadvasiškumą, gailestį ir moralinę meilę, gydai save.
- Atleidimas yra milžiniška intervencija gydant tarpasmeninius negalavimus amžių ir patirto skausmo sunkumą, jis gali padėti apsaugoti nuo psichiatrijos ir onkologijos ligų, bei įtakoti sveikatą (Butler MH; Dahlin SK; Fife ST., 2002, Spirs A., 2004; Everett L. Worthington; Michael Scherer, 2004).
- Įvairiomis formomis (straipsniuose spaudoje, seminaruose ir kt.) supažindinti pedagogus apie galimybes, metodus ugdant atleidimą.
- Skatinti pedagogus, pasitelkus įvairias priemones (pvz.: diskusijas, žaidimus, pratimus, rašinėlių rašymą ir kt.), plėsti vaikų žinias apie atleidimą.
- Mokyti atleisti, nes kol žmogus tik tikisi arba nori atleisti, jis juk neatleidžia. Jis ir toliau lieka prisirišęs prie savo praeities ir yra kitų kontroliuojamas., todėl kai kyla klausimas — atleisti ar ne, paklauskite, ką sako jūsų širdis (Jamposlky G.G., 2001).
- Atleisti — tai tik vienas iš pasirinkimo variantų. Jūs neprivalote būtinai atleisti arba patikėti atleidimo galia. Tačiau pasistenkite gerai įvertinti galimus savo

pasirinkimo padarinius. Kai kyla klausimas — atleisti ar ne, paklauskite, ką sako jūsų širdis (Jamposlky G.G., 2001).

- Santuokinio pasitenkinimo išlaikymas gali būti stiprinamas padedant poroms tobulinti intymumą, bendravimą, konfliktų valdymą ir atleidimą (Worthington, Everett L., 1990).
- Lietuvoje mažėjantis vaikų gimstamumas įpareigoja kiekvieną visuomenės narį, ir ypač pedagogus, visomis galimybėmis rūpintis kiekvienu vaiku, jo gerove, sudaryti kuo palankesnes sąlygas jam augti, ugdytis ir tapti brandžia asmenybe bei aplenkti paauglystėje ir jaunystėje tykančius sunkumus, pavojus, krizes ir kt. Atkreipti visuomenės, pirmiausia tėvų bei pedagogų dėmesį vaikystės socializacijos bei ugdymo svarbai (A.Juodaitytė, 2003).

LITERATŪRA

1. Beresnevičienė D. (2004) Asmenybės augimas atleidimo terapijos grupėse. // Ugdymo psichologija. Nr. 11-12
2. Beresnevičienė D. (2005) Asmenybės raidos teorija: poreikis atleisti. // ACTA PAEDAGOGICA VILNENSIA. Nr. 15.
3. Nikončiūnaitė I., Beresnevičienė D. (2005). Atleidimo fenomenologinė analizė. // Jaunųjų mokslininkų darbai. Nr. 1(5).
4. Jampolsky G.G. (2001). Atleiskite: vaistai nuo visų rūpesčių. Kaunas.
5. Juodaitytė A. (2003). "Socializacija ir ugdymas vaikystėje". Vilnius.
6. Grendstad N.M. (1999). Vaizduotė ir jausmai. Vilnius.
7. Gumuliauskienė A. (2002). Mokykla ir nūdienos moksleivių edukaciniai poreikiai // Edukologijos mokslo keliu.. Šiauliai, p. 25-37
8. Andrew, Molly (2000) Forgiveness in Context – Journal of Moral Education: Social Studies/Social Science Education, Mar. p. 75-86.
9. Bale A.E., Li F.P. Cancer: Principles and Practice of Oncology. 5th ed. - 1997, p. 285-293.
10. Bal. D.G. et al. American Cancer Society Textbook of Clinical Oncology. 2nd ed. - 1995, p. 40-53.
11. Brenneis, Michael J. (2002) Understandings, Definitions, and Experiences of Clergy in Residential Psychiatric Treatment – Counseling and Student Services.
12. Blim A. et al. Cancer: Principles and Practice of Oncology. 5th ed. - 1997, p. 231-257, 545-557.
13. Buri, John R.; (1989) Forgiveness as a Psychological Antecedent of Perceived Parental Nurturance – Minnesota: Counseling and Student Services.
14. Butler MH; Dahlin SK; Fife ST. (2002) "Languaging" factors affecting clients' acceptance of *forgiveness* intervention in marital therapy – Journal of marital and family therapy, Jul. p. 285-298.
15. Carson JW; Keefe FJ; Goli V; Fras AM; Lynch TR; Thorp SR; Buechler JL. (2005) Forgiveness and chronic low back pain: A preliminary study examining the relationship of forgiveness to pain, anger, and psychological distress – The journal of pain: official journal of the American Pain Society, Feb. p. 84-91.

16. Canzoneri, Nicole; Geva, Nehemia; Vedlitz, Arnold (1999) The Role of *Forgiveness* in Intergroup Conflict Resolution - Urban Education.
17. Coleman, Pricilla K; Byrd, Caroline P. (2003) Interpersonal Correlates of Peer Victimization among Young Adolescents – Assessment and Evaluation.
18. Denton, Roy T.; Martin, Michael W. (1998) Defining Forgiveness: An Empirical Exploration of Process And Role - American Journal of Family Therapy: Counseling and Student Sevices, Oct-Dec. p. 281-292.
19. DiBlasio, Frederick A.; Proctor, Judith Harris (1993) Therapists ant the Clinical Use of Forgiveness – American Journal of Family Therapy: Counseling and Student Sevices, Sum. p. 175-184.
20. Donald F. Walker ir Richard L.Gorsuch (2004). Dimension Underlying Sixteen Models of Forgiveness and Reconcilaition – Juornal of Psychology and Theology, p.12-24.
21. Enright, Robert D. (1992) Interpersonal Forgiveness within the Helping Professions: An Attempt to Resolve Differences of Opinion - Counseling and Values: Counseling and Student Sevices, Jan. p. 84-103.
22. Enright, Robert D. (1994) Piaget on the Moral Development of Forgiveness: Identity or Reciprocity? – Human Development: Elementary and Early Childhood Education, Apr. p. 63-80;
23. Enright, Robert D. (1996) Counseling within the Forgiveness Triad: On Forgiving, Receiving Forgiveness, and Self – Forgiveness - Counseling and Values: Counseling and Student Sevices, Jan. p. 107-126.
24. Everett L. Worthington (1998) An empathy-humility-commitment model of forgiveness applied within family dyads – Journal of Family Therapy, Feb. p. 59-76.
25. Everett L. Worthington; Michael Scherer (2004) Forgiveness is an emotion-focused coping strategy that can reduce health risks and promote health resilience: theory, review, and hypotheses – Psychology and Health: Brunner – Routledge, part the Taylor & Francis Group, June p. 385-405.
26. Feank D. Fincham, F. Georgia Paleari & Camillo Regalia (2002) Forgiveness in marriage: The role of relationship quality, attributions, and empathy – Personal Relationships, March p. 27-37.
27. Feances McLernon and Ed Cairns, Miles Hewstone, Ron Smith (2004) The Development of Intergroup Forgiveness in Northern Ireland – Journal of Social Issues, Sep. p. 587-601.

28. Ferch, Shann R.; Ramsey, Marllen I. (2003) Sacred Conversation: A Spiritual Response to Unavoidable Suffering – Counseling and Student Services.
29. Ferch, Shann R. (2000) Meanings of Touch and *Forgiveness*: A Hermeneutic Phenomenological Inquiry – Counseling and Student Services.
30. Fincham FD; Beach SR; Davila J. (2004) *Forgiveness* and conflict resolution in marriage - Journal of family psychology : JFP : journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association (Division 43), Mar. p. 72-81.
31. Fink D.J., Mettlin C.J. American Cancer Society Textbook of Clinical Oncology. 2nd ed. - 1995, p. 181.
32. Frank D. Fincham & Steven R.H. Beach (2002) Forgiveness in Marriage: Implications for Psychological Aggression and Constructive Communication – Personal Relationships, Sep. p. 239-251.
33. Gassin, Elizabeth A. (1997) Receiving Forgiveness as an Exercise in Moral Education – Illinois: Counseling and Student Services.
34. Geons, George A. (2002) The Courage To Risk Forgiveness – School Administrator: Educational Management, Feb. p. 32-34.
35. Greenlee R.T. et al. // CA Cancer J. Clin. - 2000, 50, p.16-27.
36. Gordon K.; Baucom D. (1998) Understanding betrayals in marriage: a synthesized model of forgiveness – Family process: Journal Article; Review; Review, Tutorial, Win. p. 425-429.
37. Gordon, Kristina Coop; Baucom, Donald H. (2003) Forgiveness and Marriage: Preliminary Support for a Measure Based on A Model of Recovery From A Marital Betrayal – American Journal of Family Therapy: Counselling and Student Services, May-Jun, p. 179-199.
38. Gordon K.C. (2003) Forgiveness and Marriage: Preliminary Support for a Measure Based on A Model of Recovery From A Marital Betrayal – American Journal of Family Therapy: Brunner – Routledge, part of the Taylor & Francis Group, p. 179-199.
39. Hargrave, Terry D. (1994) Families and Forgiveness: A Theoretical and Therapeutic Framework – Family Journal: Counseling and Student Services, Oct. p. 339-348.
40. Hill E.W. (2001) Understanding Forgiveness as Discovery: Implications for Marital and Family Therapy - Contemporary Family Therapy: Kluwer Academic Publishers, Dec. p. 369-384.
41. Holeman, Virginia Todd (1997) Couples Forgiveness Exercise - Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families: Counseling and Student Services, Jul. p. 263-266.

42. Holeman, Virginia Todd; Myers, Rita W.(1998) Effects of Forgiveness of Perpetrators on Marital Adjustment for Survivors of Sexual Abuse – Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families: Counseling and Student Services, Jul. p. 182-188.
43. James N. Sells & Terry D. Hargrave (1998) Forgiveness: a review of the theoretical and empirical literature – Journal of Family Therapy, Feb. p. 21-36.
44. James Calvin Davis (2001) Pardoning Puritanism: Community, Character, and Forgiveness in the Work of Richard Baxter – Journal of Religious Ethics, June p. 283-306.
45. Johnson, Karen Alexandria (1986) A Model of Forgiveness: Theory Formulations and Research Implications – California: Counseling and Student Services.
46. Kachadourian LK; Fincham F; Davila J. (2005) Attitudinal ambivalence, rumination, and *forgiveness* of partner transgressions in marriage – Personality and social psychology bulletin, Mar. p. 334-342.
47. Kanz, Jason E. (2000) How Do People Conceptualize and Use Forgiveness? The Forgiveness Attitudes Questionnaire - Counseling and Values: Counseling and Student Services, Apr. p. 174-188.
48. Krause N. & Christopher G. Ellison (2003) Forgiveness by God, Forgiveness of Others, and Psychological Well – Being in Late Life – Journal for the Scientific Study of Religion, March p. 77-93.
49. Kristina Coop Gordon, Donald M.A. H. Baucom (1998) Understanding Betrayals in Marriage: A Synthesized model of Forgiveness – Family Processes, Dec. p. 425-449.
50. Konstam, Varda; Chernoff, Miriam; Deveney, Sara (2001) Toward Forgiveness: The Role of Shame, Guilt, Anger and Empathy - Counseling and Values: Counseling and Student Services, Oct. p. 26-39.
51. Konstam, Varda; Holmes, Williams; Levine, Bethany (2003) Empathy, Selfism, and Coping as Elements of the Psychology of *Forgiveness*: A Preliminary Study – Counseling and Student Services.
52. Kurzynski M. J. (1998) The Virtue of Forgiveness as a Human Resource Management Strategy – Journal of Business Ethics: Kluwer Academics Publishers, Jan. p. 77-85.
53. Laura Yamhure Thompson; C. R. Snyder; Lesa Hoffman; Scott T. Michael; Heather N. Rasmussen; Laura S. Billings; Laura Heinze; Jason E. Neufeld; Hal S. Shorey; Jessica C. Roberts; Danae E. Roberts (2005) Dispositional Forgiveness of Self, Others, and Situations – Journal of Personality, Apr. p. 313-360.

54. Linehan W.M. et al. Cancer: Principles and Practice of Oncology. 5th ed. - 1997, p. 1253-1271.
55. Margie W. Pollard, Ruth A. Anderson, William T. Anderson & Glen Jennings (1998) The development of a family forgiveness scale – Journal of Family Therapy, Feb. p. 95-109.
56. Mazor KM; Simon SR; Yood RA; Martinson BC; Gunter MJ; Reed GW; Gurwitz JH. (2005) Effects of *forgiveness* therapy on anger, mood, and vulnerability to substance use among inpatient substance-dependent clients – The American journal of managed care, Jan. p. 49-52.
57. Mauldin, Gary R. (2003) „Forgive and Forget“: A Case Example of Contextual Marital Therapy – Family Journal: Counseling and Therapy for Couples and Families: Counseling and Student Services, Apr. p. 180-184.
58. Michael E. McCullough (2001) Forgiveness: Who Does It and How Do They Do It? – Current Direction in Psychological Science, Dec. p. 194-197.
59. Mickley JR; Cowles K. (2001) Ameliorating the tension: use of *forgiveness* for healing – Oncology nursing forum, Jan. – Feb., p. 31-37.
60. Myron D. Friesen, Garth J.O. Fletcher, Nickola C. Overall (2005) A dyadic assessment of forgiveness in intimate relationships – Personal Relationships: Blackwell Publishing, March p. 61-77.
61. McCullough M. E. ir Jr.E.L. Worthington (1999) Religion and the Forgiving Personality – Journal of Personality: Blackwell Publishing, Dec. p. 1141-1164.
62. Murray, Robert J. (2002) The Therapeutic Use of *Forgiveness* in Healing Intergenerational Pain – Counseling and Student Services.
63. Papastephanou M. (2003) Forgiving and Requesting Forgiveness – Journal of Philosophy of Education: Blackwell Publishing, Aug. p. 503-524.
64. Parkin D.M. et al. // CA Cancer J. Clin. - 1999, 49, p.39-43.
65. Paleari FG; Regalia C; Fincham F. (2005) Marital quality, *forgiveness*, empathy, and rumination: a longitudinal analysis – Personality and social psychology bulletin, Mar. p. 368-378.
66. Phillips, Lynda J.; Osborne, John W. (1989) Cancer Patients' Experiences of Forgiveness Therapy – Canadian Journal of Counselling: Counselling and Student Services, Jul. p. 236-251.
67. Ripley, Jennifer S.; Worthington, Everett L. (2002) Hope-Focused and *Forgiveness*-Based Group Interventions To Promote Marital Enrichment – Counseling and Student Services.

68. Rique J. ir M.T. Lins – Dyer (2003) Teachers' views of forgiveness for the resolution of conflicts between students in school – Journal of Moral Education: Carfax Publishing, part of the Taylor & Francis Group, Sep. p. 233-250.
69. Romig, Charles A.; Veenstra, Glenn (1998) Forgiveness and Psychological Development: Implications for Clinical Practice - Counseling and Values: Counseling and Student Sevices, Apr. p. 185-199.
70. Safai B. Cancer: Principles and Practice of Oncology. 5th ed. - 1997, p. 1883-1933.
71. Scobie E.D. & Scobie G.E.W. (1998) Damaging Events: The Perceived Need for Forgiveness – Journal for the Theory of Social Behaviour, Dec. p. 373-402.
72. Scobie, G.E.W; Scobie, E.D. (2000) A Comparison of *Forgiveness* and Pro-Social Development – Elementary and Early Childhood Education.
73. Smith, M. Cecil, Pourchot, Thomas (Ed) (1998) Adult Learning and development. Perspectives from Educational Psychology. The Educational Psychology Series – New Jersey: Adult, Career, and Vocational Education.
74. Smith T. (1997) Tolerance & Forgiveness: Virtues or Vires? – Journal of Applied Philosophy, Apr. p. 31-41.
75. Spiers A. (2004) Forgiveness as a secondary prevention strategy for victims of interpersonal crime – Australasian Psychiatry, Sep. p. 261-263.
76. Sue Walrond – Skinner (1998) The function and role of forgiveness in working with couples and families: clearing the ground – Journal of Family Therapy, Feb. p. 3-20.
77. Shackelford T. K., D.M.Buss, K. Bennett (2002) Forgiveness or breakup: Sex Differences in responses to a partner's infidelity - Cognition and Emotion: Psychology Press, part of the Taylor & Francis Group, March p. 299-307.
78. Trichopoulos D. et al. Cancer: Principles and Practice of Oncology. 5th ed. - 1997, p. 231-257.
79. West, William (2001) Issues Relating to the Use of Forgiveness in Counselling and Psychotherapy – British Journal of Giudance & Counseling: Counseling and Student Sevices, Nov. p. 415-423.
80. White P. (2002) What Should We Teach Children About Forgiveness? – Journal of Philosophy of Education: Blackwell Publishing, Feb. p. 57-67.
81. West W. (2001) Issues Relating to the Use of Forgiveness in Counselling and Psychotherapy – British Journal of Giudance and Counselling: Carfax Publishing, part of the Taylor & Francis Group, Now. p. 415-423.

82. West, William (2001) Issues Relating to the Use of *Forgiveness* in Counselling and Psychotherapy – Counseling and Student Services.
83. Worthington, Ewrett L. (1990) Marriage Counseling: A Christian Approach to Counseling Couples - Counseling and Values: Counseling and Student Services, Oct. p. 3-15.
84. <http://www.vdu.lt/medicina/Onkologija/00776705-70E903AC>. (2006.01.05)
85. <http://www.vdu.lt/medicina/Onkologija/006B92B2-70E903AC>.(2006.01.05)
86. http://www.xxiamzius.lt/archyvas/xxiamzius/20011221/laik_02.html (2005.04.02)

PRIEDAI

Vyrų ir moterų Dievo atleidimo priėmimo palyginimas

Dievo atleidimo priėmimo parametras	Vyrai		Moters		T- testo rezultatai		
	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	T	df	p
Dievo atleidimo už santykius su mama priėmimas	3,42	1,456	3,72	1,299	-1,885	306	0,060
Dievo atleidimo už santykius su tėčiu priėmimas	3,47	1,477	3,51	1,476	-0,240	304	0,810
Dievo atleidimo už santykius su sutuoktiniu (draugu) priėmimas	3,76	1,479	3,56	1,280	1,258	306	0,209
Dievo atleidimo sau priėmimas	17,92	6,994	18,25	6,378	-0,436	308	0,663
Bendras Dievo atleidimo priėmimo lygis	7,14	2,638	7,25	2,409	-0,391	302	0,696

Sveikų vyrų ir moterų Dievo atleidimo priėmimo palyginimas

Dievo atleidimo priėmimo parametras	Vyrai		Moterys		T- testo rezultatai		
	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	Vidurkis (\bar{x})	Standartinis nuokrypis (σ)	T	df	p
Dievo atleidimo už santykius su mama priėmimas	4,10	0,852	4,33	0,835	-1,951	205	0,052
Dievo atleidimo už santykius su tėčiu priėmimas	4,24	0,953	4,23	0,974	0,110	203	0,913
Dievo atleidimo už santykius su sutuoktiniu (draugu) priėmimas	4,34	0,794	4,21	0,740	1,148	205	0,252
Dievo atleidimo sau priėmimas	21,81	2,977	21,66	3,223	0,356	207	0,722
Bendras Dievo atleidimo priėmimo lygis	8,67	0,920	8,62	1,026	0,410	201	0,682

PRIEDAS 2

Atleidimo anketa

Mieli žmonės, prašau atsakyti į kiekvieną klausimą. Ši apklausa yra anoniminė, niekas nesužinos kas atsakinėjo į klausimus.

1.Lytis: vyras moteris

Amžius.....

Gyvenamoji vieta: miestas miestelis kaimas

Ligos stadija.....

Dėkoju už atsakymus.

PRIEDAS 3

ATLEIDIMO MAMAI ANKETA

Prašome kuo nuoširdžiau atsakyti į klausimus, išreiškiančius dabartinį Jūsų požiūrį į savo motiną. Atsakykite į klausimus taip, kad pasireikštų tai, ką jaučiate šiuo momentu, galvodami apie savo motiną.

Pateiktus teiginius įvertinkite penkių balų sistema. Pažymėkite rutuliuką ties skaičiumi 5 –jei visiškai sutinkate su duotu teiginiu, pažymėkite rutuliuką ties skaičiumi 4 jei sutinkate, 3 –jei truputį sutinkate, 2,5 – jei nei sutinkate, nei nesutinkate, 2- jei truputį nesutinkate, 1 – jei nesutinkate ir 0 –jei visiškai nesutinkate su pateiktu teiginiu.

1. Atstačiau tarpusavio santykius su motina (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
2. Įžiūriu gėrį šiame žmoguje (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
3. Užjaučiu motiną, net kai ji mane įžeidžia (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
4. Sutvirtinau savo santykius su motina (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
5. Patyriau emocinį atleidimą motinai (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
6. Apsisprendžiau atleisti savo motinai (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
7. Atleidus motinai patyriau emocinį palengvejimą (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
8. Jaučiau norą atleisti savo motinai (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
9. Aš suvokiu savo atleidimą motinai kaip priemonę siekiant Dievo malonės (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
10. Aš suprantu, kad mano mama tada darė tai, ka sugeba geriausio (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
11. Aš teigiamai vertinu savo mamos elgesio priežastis (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
12. Aš suvokiu savo dalyvavimo vaidmenį tvarkant nemalonią situaciją (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
13. Aš sugebu įsijausti į savo motiną (į viską pažiūrėti jos akimis) (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
14. Aš atrandu savo psichologinę gynybą (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
15. Aš jaučiuosi savo motinos įskaudinta (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
16. Patyriau negatyvių emocijų motinai pasekmes (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)

17. Jaučiu pyktį (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
18. Jaučiu depresiją (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
19. Įsisąmoninu, kad aš tarsi iš naujo vis pergroju įvykius savo mintyse (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)

ATLEIDIMO TĖČIUI ANKETA

Prašome kuo nuoširdžiau atsakyti į klausimus, išreiškiančius dabartinį Jūsų požiūrį į savo tėtį. Atsakykite į klausimus taip, kad pasireikštų tai, ką jaučiate šiuo momentu, galvodami apie savo tėtį.

Pateiktus teiginius įvertinkite penkių balų sistema. Pažymėkite rutuliuką ties skaičiumi 5 –jei visiškai sutinkate su duotu teiginiu, pažymėkite rutuliuką ties skaičiumi 4 jei sutinkate, 3 –jei truputį sutinkate, 2,5 – jei nei sutinkate, nei nesutinkate, 2- jei truputį nesutinkate, 1 – jei nesutinkate ir 0 –jei visiškai nesutinkate su pateiktu teiginiu.

1. Atstačiau tarpusavio santykius su tėčiu (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
2. Įžiūriu gėrį šiame žmoguje (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
3. Užjaučiu tėtį, net kai jis mane įžeidžia (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
4. Sutvirtinau savo santykius su tėčiu (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
5. Patyriau emocinį atleidimą tėčiui (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
6. Apsisprendžiau atleisti savo tėčiui (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
7. Atleidus tėčiui patyriau emocinį palengvejimą (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
8. Jaučiau norą atleisti savo tėčiui (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
9. Aš suvokiu savo atleidimą tėčiui kaip priemonę siekiant Dievo malonės (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
10. Aš suprantu, kad mano tėtis tada darė tai, ka sugeba geriausio (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
11. Aš teigiamai vertinu savo tėčio elgesio priežastis (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
12. Aš suvokiu savo dalyvavimo vaidmenį tvarkant nemalonią situaciją (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)

13. Aš sugebu įsijausti į savo tėtį (į viską pažiūrėti jo akimis) (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5
(visiškai sutinku)
14. Aš atrandu savo psichologinę gynybą (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
15. Aš jaučiuosi savo tėčio įskaudinta (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
16. Patyriau negatyvių emocijų tėčiui pasekmes (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
17. Jaučiu pyktį tėčiui (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
18. Jaučiu depresiją (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
19. Įsisąmoninu, kad aš tarsi iš naujo vis pergroju įvykius savo mintyse (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)

ATLEIDIMO SUTUOKTINIUI (DRAUGUI) ANKETA

Prašome kuo nuoširdžiau atsakyti į klausimus, išreiškiančius dabartinį Jūsų požiūrį į savo sutuoktinį(draugą Atsakykite į klausimus taip, kad pasireikštų tai, ką jaučiate šiuo momentu, galvodami apie savo sutuoktinį(draugą).

Pateiktus teiginius įvertinkite penkių balų sistema. Pažymėkite rutuliuką ties skaičiumi 5 –jei visiškai sutinkate su duotu teiginiu, pažymėkite rutuliuką ties skaičiumi 4 jei sutinkate, 3 –jei truputį sutinkate, 2,5 – jei nei sutinkate, nei nesutinkate, 2- jei truputį nesutinkate, 1 – jei nesutinkate ir 0 –jei visiškai nesutinkate su pateiktu teiginiu.

1. Atstačiau tarpusavio santykius su sutuoktiniu(draugu) (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5
(visiškai sutinku)
2. Įžiūriu gėrį šiame žmoguje (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
3. Užjaučiu sutuoktinį(draugą), net kai jis mane įžeidžia (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5
(visiškai sutinku)
4. Sutvirtinau savo santykius su sutuoktiniu(draugu) (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
5. Patyriau emocinį atleidimą sutuoktiniui(draugui) (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)

6. Apsisprendžiau atleisti savo sutuoktiniui(draugui) (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
7. Atleidus sutuoktiniui(draugui) patyriau emocinį palengvejimą (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
8. Jaučiau norą atleisti savo sutuoktiniui(draugui) (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
9. Aš suvokių savo atleidimą sutuoktiniui(draugui) kaip priemonę siekiant Dievo malonės (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
10. Aš suprantu, kad mano sutuoktinis(draugas) tada darė tai, ka sugeba geriausio (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
11. Aš teigiamai vertinu savo sutuoktinio(draugo) elgesio priežastis (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
12. Aš suvokių savo dalyvavimo vaidmenį tvarkant nemalonią situaciją (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
13. Aš sugebu įsijausti į savo sutuoktinį(draugą) (į viską pažiūrėti jo akimis) (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
14. Aš atrandų savo psichologinę gynybą (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
15. Aš jaučiuosi savo sutuoktinio(draugo) įskaudinta (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
16. Patyriau negatyvių emocijų sutuoktiniui(draugui) pasekmes (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
17. Jaučiu pyktį sutuoktiniui(draugui) (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
18. Jaučiu depresiją (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
19. Įsisąmoninu, kad aš tarsi iš naujo vis pergroju įvykius savo mintyse (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)

ATLEIDIMO SAU ANKETA

Prašome kuo nuoširdžiau atsakyti į klausimus, išreiškiančius dabartinį Jūsų požiūrį į save. Atsakykite į klausimus taip, kad pasireikštų tai, ką jaučiate šiuo momentu, galvodami apie save. Pateiktus teiginius įvertinkite penkių balų sistema. Pažymėkite rutuliuką ties skaičiumi 5 –jei visiškai sutinkate su duotu teiginiu, pažymėkite rutuliuką ties skaičiumi 4 jei sutinkate, 3 –jei truputį sutinkate, 2,5 – jei nei sutinkate, nei nesutinkate, 2- jei truputį nesutinkate, 1 – jei nesutinkate ir 0 –jei visiškai nesutinkate su pateiktu teiginiu.

1. Įžiūriu gėrį savyje (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
2. Patyriau emocinį atleidimą sau (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
3. Atleidus motinai patyriau emocinį palengvejimą (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
4. Jaučiau norą atleisti sau (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
5. Priimu Dievo atleidimą man (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
6. Pripažįstu, kad Dievas mums visiems pilnai atleido (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
7. Aš įsisąmoninu, kad mes visi esame Dievui lygūs (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
8. Jaučiu, kad Dievas mane myli ir noriu, kad jis taptų mano gyvenimo centru (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
9. Aš suvokiu savo atleidimą sau kaip priemonę siekiant Dievo malonės (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
10. Aš teigiamai vertinu savo mamos elgesio priežastis (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
11. Aš suvokiu savo dalyvavimo vaidmenį tvarkant nemalonią situaciją (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
12. Aš atrandau savo psichologinę gynybą (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
13. Jaučiu pyktį (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
14. Jaučiu depresiją (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)
15. Įsisąmoninu, kad aš tarsi iš naujo vis pergroju įvykius savo mintyse (visiškai nesutinku) 0--1--2--3--4--5 (visiškai sutinku)